Bütün Yapıtları - 22

PLATON
PROTAGORAS

Eski Yunancadan Çeviren: Furkan Akderin

SAY

Platon, hiç kuşku yok ki düşünce tarihinin en önemli ve etkili filozoflarından biridir. Felsefenin kurumsallaşmasına ve felsefede yazılı geleneğin oluşmasına katkıda bulunmuş, iki dünyalı metafiziğiyle bütün bir Ortaçağ düşüncesini belirleyecek olan idealist felsefe geleneğinin başlatıcısı olmuştur. Hıristiyan Ortaçağ felsefesine ve İslam düşüncesine etkisi bakımından da ayrıca önem taşıyan Platon, düşünce tarihi boyunca tartışılan tüm problemleri yüzlerce yıl öncesinden ele almış ve ilk büyük felsefi sistemi inşa etmiştir.

Platon'un gençlik eserlerinden biri olan ve sofistlere yönelik yaklaşımını görebildiğimiz *Protagoras* diyaloğu, temelde erdemin ne olduğu ve öğretilebilir olup olmadığı konusunda şekillenir. Platon, en önemli sofistlerden biri olan Protagoras'ın karşısına, kendi görüşlerinin temsili için yine Sokrates'i çıkarır. Protagoras'ın "insan her şeyin ölçüsüdür" sözü ekseninde sofistlerin bilgi anlayışlarını da eleştirir.

internet satış:
www.saykitap.com
7,50 TL
ISBN 978-605-02-0383-7
9 786050 203837
SAY YAYINLARI

Say Yayınları
Platon / Bütün Yapıtları 22

PROTAGORAS
Özgün adı: Πρωταγόρας

Yayın hakları © Say Yayınları
Bu eserin tüm hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

ISBN 978-605-02-0383-7
Sertifika no: 10962

Eski Yunancadan çeviren: Furkan Akderin
Yayın koordinatörü: Levent Çeviker
Sayfa düzeni: Tülay Malkoç

Baskı: Lord Matbaacılık ve Kâğıtçılık
Topkapı / İstanbul
Tel.: (0212) 674 93 54
Matbaa sertifika no: 22858

1. baskı: Say Yayınları, 2014

Say Yayınları
Ankara Cad. 22/12 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 512 21 58 • Faks: (0212) 512 50 80
www.sayyayincilik.com e-posta: say@sayyayincilik.com
www.facebook.com/sayyayinlari • www.twitter.com/sayyayinlari

Genel Dağıtım: Say Dağıtım Ltd. Şti.
Ankara Cad. 22/4 • TR-34110 Sirkeci-İstanbul
Telefon: (0212) 528 17 54 • Faks: (0212) 512 50 80
internet satış: www.saykitap.com • e-posta: dagitim@saykitap.com

PLATON

PROTAGORAS

Bütün Yapıtları - 22

Eski Yunancadan çeviren:
Furkan Akderin

SAY

İÇİNDEKİLER

Platon: Hayatı ve Yapıtları 7

Protagoras 23
Kaynakça 93

Platon

Hayatı ve Yapıtları

Platon, düşünce tarihinin çok okunan, üzerine çok sayıda araştırmanın yapılmış olduğu, etkili ve önemli düşünürlerinin hiç kuşku yok ki en başında gelir. Bunun en önemli nedeni, Platon'un hocası Sokrates ve öğrencisi Aristoteles ile birlikte, etkisini modern zamanlara kadar devam ettirecek olan temel düşünce geleneği olarak Sokratik geleneğin veya teleolojik dünya görüşünün kurucu düşünürü olmasıdır.

Platon, bunun dışında düşünce tarihinde adı pek çok "ilk"le birleşen, yani pek çok şeyi ilk kez olarak gerçekleştirmiş bir filozoftur. Bu "ilk"lerden biri, onun felsefede yazılı geleneği başlatmış olmasından ya da daha doğrusu tüm eserleri günümüze ulaşmış ilk filozof olmasından meydana gelir. Aslında felsefede veya Grek felsefesinde yazılı gelenek, daha önce doğa filozoflarında başlamıştı. Bununla birlikte, doğa filozoflarının varlık konusunda kaleme almış oldukları *Peri Phusis* [Doğa Üstüne] adlı denemelerden hiçbiri günümüze erişmemiş, onlardan bize sadece birtakım fragmanlar kalmıştır. Sonra gelen ve felsefeyi, deyim yerindeyse gökyüzünden yeryüzüne indiren Sokrates ise, insan zihnini tembelleştirdiğine inandığı için yazılı söze pek bir değer vermemiş ve fikirlerini yazıya dökmemişti. Oysa Platon, sadece kendi düşüncelerini değil, fakat Sokrates'in de görüşlerini aktarmak amacıyla, pek çok felsefeci veya Platon yorumcusuna göre, sadece felsefe değil, aynı zamanda birer edebiyat şaheseri olan diyaloglar yazmıştı.

Platon'un adıyla birleşen bir diğer "ilk" ise, bu kez onun felsefeyi veya felsefi araştırmayla felsefe eğitimini kurumsallaştıran ilk düşünür olmasına işaret eder. Buna göre o, İtalya ziyaretlerinin birinin ardından Atina'ya dönünce satın aldığı bir bahçenin etrafını çitlerle kapatıp üzerine derslikler inşa ettirmiş ve böylelikle tarihin tanıdığı ilk yüksek eğitim ve araştırma kurumu olarak Akademia'yı vücuda getirmişti.

Platon adıyla birleşen üçüncü "ilk", bu kez onun felsefe tarihinin tanıdığı ilk büyük sistemin kurucusu olmuş olmasına işaret eder. Buna göre Yunan'da felsefi düşüncenin ilk temsilcileri olan Presokratik düşünürler "doğayı keşfederken" sadece tabiat felsefesiyle meşgul olmuşlardı.[1] Sonra gelen ve "*psukhe*yi keşfeden" Sokrates ile Sofistler ise merkezinde insanın olduğu etik ve siyaset felsefesi ağırlıklı bir sosyal felsefeyle uğraşmışlardı. Oysa Platon, sadece metafizik ve doğa felsefesi veya moral ve politik felsefe üzerine yükselen bir sosyal felsefe yerine, felsefenin bütün alt disiplin veya dallarını ihtiva eden dev bir sistem inşa etti. Felsefenin bütün konu ve problemlerine yer veren bu sistemde metafizik ya da varlık felsefesiyle epistemoloji, temeli ya da ana zemini meydana getirir. Sistemin bu iki temel disiplini ya da alt dalını, varlık-bilgi-değer sürekliliğini temin edecek şekilde tamamlayan diğer iki dalı etik ile siyaset felsefesidir. Platon'un sisteminin, merkezden dışa doğru gidecek şekilde diğer halkaları eğitim felsefesinden, estetikten, bilim felsefesinden oluşur.

Hayatı

Platon dünyaya, Atina'da MÖ 427 yılında gelmişti. O, Sparta'yla yapılan savaşın son dört ya da beş yılı boyun-

1 *Bkz.* F. M. Cornford, *Sokrates'ten Önce ve Sonra* (çev. U. C. Akın), Ayraç Yayınları, Ankara, 2003, ss. 9-10.

ca savaşacak yaşta olduğuna göre,[2] ilk gençlik yıllarında Atina'nın yaşadığı bütün sıkıntı ve çalkantılara yakından tanıklık etmişti.

Adaemintos ve Glaukon adında iki kardeşi ve Potone adında bir de kız kardeşi vardı. Soylu bir ailenin çocuğuydu. Sadece annesi Periktione tarafından değil, fakat babası Ariston tarafından da Atina'nın en soylu ailelerinden birine mensuptu.[3] Nitekim babasının soyu Kodros'a, annesinin soyu Solon'a kadar geri gidiyordu.[4] Anne tarafından Otuzlar Cuntası'nın önemli isimlerinden olan Kharmides ve Kritias'ın akrabasıydı. Onun çocukluğu ve gençliği aristokratik bir ortamda, edebiyat ve felsefeye dönük ilginin gelenekselleşmiş olduğu bir çevrede geçmişti.[5] Grek aristokrasisinin gelenek ve normlarına göre yetiştirilen Platon, askerlik görevini, yine zengin bir ailenin çocuğu olması dolayısıyla, muhtemelen süvari birliğinde yapmıştı.

Aynı Grek aristokrasisinin geleneklerine göre gençliğinde jimnastikle uğraşan Platon'un gerçek adı, büyükbabasının isminden dolayı Aristokles'ti. Argoslu güreşçi Ariston'un yanında beden eğitimi gören filozofa Platon adı beden gücünden veya göğsünün genişliğinden dolayı hocası tarafından verilmişti.[6] Diogenes Laertios'un belirttiğine göre, gençliğinde lirik ve dramatik şiirler yazmış ve bir ozan olmayı istemiş olan Platon bu türden bütün eserlerini ve tragedyalarını, Sokrates ile tanışıp onun öğrencisi olduktan sonra yakmıştır.[7]

---

2 W. T. Jones, *Batı Felsefesi Tarihi*, cilt 1, Klasik Düşünce (çev. H. Hünler), İstanbul, Paradigma Yayınları, 2006, s. 163.

3 T. Brickhouse-N. D. Smith, "Plato", Internet Encyclopedia of Philosophy.

4 W. K. C. Guthrie, *A History of Greek Philosophy*, vol. 4, Cambridge, Cambridge University Press, 1975, s. 10.

5 E. Zeller, *Grek Felsefesi Tarihi* (çev. A. Aydoğan), İstanbul, İz yayınları, 2001, s. 164.

6 Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (çev. C. Şentuna), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2002, III 4.

7 Diogenes Laertios, *age*, III 5.

Gerçekten de Sokrates'in öğrencisinin şairlerin sözde bilgisi veya bozuk politikacıların demagojisiyle yetinmesi mümkün gibi görünmüyordu. Yine Sokrates'le tanışmadan önce doğa felsefesiyle meşgul olmuş, doğa filozoflarının eserlerini incelemenin yanında, Herakleitosçu Kratylos'un kişisel öğretiminden geçmişti. Gerçekten de onun ailesinde politik önderlik neredeyse gelenekselleşmiş bir faaliyet ya da iş haline gelmişti. Yakınlarının teşvik ve telkinlerine rağmen, politik kariyerden olduğu kadar, tragedya yazarlığı ve doğa felsefesi araştırmalarından da vazgeçmesini temin eden şey, hep aynı neden, Sokrates'le tanışması oldu. Sokrates ile tesis ettiği yakın münasebet, onu sadece doğa felsefesinin değil, fakat tragedya ve politikanın da çürük zemininden uzaklaştıran en önemli etken oldu.

O, Atina'nın gücünün ve ihtişamının dorukta olduğu döneme tanıklık edememişti; ama Perikles demokrasisinde, politik gerileme ve moral çöküntünün tohumlarını bütün açıklığıyla gözlemleme imkânı bulmuştu. Savaş bozgununun ertesindeki çöküntü yıllarını, Atina'yı bozguna götüren rüşvetçi ve beceriksiz demagogların hâkimiyetinin yarattığı yıkıma tanıklık etmişti. Makedonya kralı Philippos'un Yunan kent devletine nihai darbeyi indirdiği tarihten on yıl önce, MÖ 327 yılında ölmüştü. Buna göre, hayatının akışını değiştiren birinci olay Sokrates'le tanışmasıydı. Onun sayesinde sanat ve edebiyatla uğraşmaktan, reel siyasete girmekten vazgeçip felsefeye yönelmişti.

Onun hayatının akışını tümden değiştiren ikinci ve çok daha dramatik olay, söz konusu koşullar altında hocasının başına gelenler oldu. Gerçekten de *Yedinci Mektup*'ta cunta idaresi sırasında Atina'nın yaşadığı tarihsel olayları anlatan Platon önce cunta üyelerinin başlangıçta beyan etmiş oldukları niyetlere sadık kalacaklarını ve devleti adalet yoluna sokacaklarını düşündüğünü söyler. Fakat sonra da diktatörlüğün sonuçlarına ve tiranların "eski dostlarından birine,

gelmiş geçmiş en âdil insana" reva gördükleri muameleye tanık olunca, ne kadar büyük bir hayal kırıklığı yaşadığını belirtmeden yapamaz.[8] Bir süre sonra demokrasi yeniden tesis olunca, demokratik idarenin başlangıçtaki dikkati ve özeni karşısında yeniden umutlanan Platon'un son umutlarını da, Sokrates'e verilen ölüm cezasının infazı tüketmiştir. O, işte bu olayın ardından politik krize bildik reformlar yoluyla bir çözüm bulunamayacağına, hasta ve aciz devlete anayasa ya da rejim değişikliğinden ibaret bir ıslah teşebbüsünün en küçük bir yararının olamayacağına kanaat getirmişti. Çağdaş politikada mevcudiyetini tespit ettiği iki büyük kusurun, Yunan uygarlığının daha önceki dönemlerde yükselişinde etkili olan demokrasinin sonunu hazırlamasının kaçınılmaz olduğunu düşünmesine yol açmıştı. Her şeyden önce, güya bilgi kılıfı altında ortaya çıkan cehaletin demokraside uzman ve profesyonelin değil de, vasatî ve amatör olanın hâkim olmasıyla sonuçlandığını savunan Platon açısından demokrasi, Atina'da sadece cahilin hatalı yönetme hakkı anlamına geliyordu.[9]

Platon'un çağdaş politikada teşhis ettiği ikinci büyük kusur, devletin kurum ve hizmetlerinin kendi bencil çıkarlarının peşinde koşanlar tarafından doldurulmasına yol açan azgın bireycilik ruhuydu. Özel olarak oligarşinin kendine özgü yanlışını veya olumsuzluğunu ifade eden söz konusu bireycilik, ona göre, kent devletinin zengin ve fakir, tahakküm edenler ve bastırılanlar olarak ikiye bölünmesiyle sonuçlanıyordu. Toplumu ve devleti düşman kamplara bölen bu durum ve olumsuzluğun temelinde ise politikaya da sirayet eden madde veya para aşkı vardı. Demokrasiye özgü cehalet ya da amatörlük ile oligarşinin olduğu kadar demokrasinin de bir özelliği olan politik çıkarcılık ve bireyci-

8 Platon, *Mektuplar* (çev. F. Akderin), 354b, Say Yayınları, İstanbul, 2011.
9 W. J. Korab-Karpowicz, "Plato's Political Philosophy", Internet Encyclopedia of Philosophy.

lik, onun gelecekte hedef alacağı düşmanlar olarak Platon'un bilincine, işte bu dönemde yerleşmişti.

Antik kaynakların bildirdiğine göre, Sokrates'in infazının ardından, Platon, diğer Sokratesçilerle birlikte, muhtemelen güvenlik nedeniyle, Megaralı Eukleides'in yanına sığınmıştı.[10] Sonraki on iki yıl boyunca, o büyük ölçüde, Sokratik diye nitelediğimiz ilk dönem diyaloglarını yazmış ve bu arada, gözlem ve deneyim yoluyla görgüsünü arttırma ve düşüncesini derinleştirme yönünde kimi teşebbüslerde bulunarak seyahat etmiştir. Gittiği ilk yer matematik bilgisini geliştirmesine imkân sağlayan, daha sonra *Devlet*'te savunacağı genel veya sınıflar arası bir iş bölümü ilkesini öğrendiği "kadim harikalar diyarı" Mısır'dır.

İkinci yer ise meşhur matematikçi Theodoros ve Tarentumlu bilumum Pythagorasçılarla tanışmasını sağlayan İtalya'dır. Burada Philolaos ve ona bilim, felsefe ve politikanın ideal bir sentezine erişme yönünde önemli açılımlar sağlayan Arkhytas'la tanışan Platon, özellikle Arkhytas aracılığıyla I. Dionysos'un sarayına takdim edilir. O, muhtemelen prens üzerinde tesis edeceği nüfuzdan faydalanarak, bu dönemde önemli ölçüde oluşturmuş olduğu politik fikirlerini hayata geçirmeyi ümit etmişti. Sadece I. Dionysos ile değil, fakat prensin karısının kardeşi Dion ile kurduğu ilişkiye dayanarak, bu yönde iki ayrı girişimde bulundu. Özellikle II. Dionysos üzerinde uygulamaya çalıştığı filozof-kral tipi, mutlak bir başarısızlıkla sonuçlandı. İdealist bir ahlâkçı filozof ile hırslı bir aksiyon adamının bir araya gelmesi daha baştan imkânsız gibi görünmesine rağmen, yılmayan Platon'un bütün denemeleri başarısızlıkla karşılaştı ve en nihayetinde hayatı tehlikeye girdi. Böyle bir Sicilya seyahatinden dönüşünde, Atina ile savaş hâlindeki Aigina'da karaya çıkan filozof, burada esir alınarak, satılmak üzere köle pazarına çıka-

10 Diogenes Laertios, *age*, III 6.

rılmıştı. Tam bir rastlantı eseri olarak, dostlarından birinin, bazı kaynaklara göre Elis'li Phaidon'un, bazı kaynaklara göre Pythagoroscı Arkhytas'ın fidyesini ödemesi sayesinde ancak, özgürlüğüne kavuşan Platon'un, bundan sonra bu türden tehlikelerden uzak durmaya karar verdiği, politikayla sadece teorik düzeyde ilgilenmeyi seçtiği söylenebilir.

Nitekim Arkhytas veya Phaidon'a ödemeye kalkıştığı fidye parasını onların kabul etmemesi üzerine, bu parayla meşhur Yunan kahramanı Akademos'un sığınağı ya da mezarının hemen yanı başındaki bahçeyi satın alarak Akademi'yi kurdu. Burası en azından Avrupa'nın ilk büyük eğitim ve araştırma merkezi olmuştur. Hukuki bir statü kazanabilmek için dinî bir cemaat olarak organize olan ve yıkıldığı MS 529 yılına kadar Platonculuğun merkezi olma işlevi gören okulda felsefeye yaklaşım tarzı daha ziyade geometri yoluyla gerçekleşen matematiksel bir yaklaşımdı. Nitekim Bizanslı bir dil âliminin belirttiğine göre, Akademi'nin kapısına "Geometri bilmeyen buradan içeri giremez" diye yazdırmıştı. Eğitim felsefesini de politikaya tabi kılan Platon'un buradaki amacı, iyi eğitilip teçhiz edilmiş aklıyla yönetmesi gereken filozof-kralı eğitmekti. Akademi, kendisinden devlet adamları ve yasa koyucuların çıkacağı, bilim ve felsefe temelli bir politika eğitimi veren bir kurum olarak tasarlanmıştı. Gerçekten de Akademi, Helenistik dönemin sonuna kadar Yunan dünyasına hukukî ve politik bakımdan şekil vermeye çalışan en önemli merkez oldu.

Eserleri

Platon, Akademi'de geleceğin yöneticilerini, kamu görevlilerini yetiştirme amacı güderken, bu eğitimden faydalanamayanlar için birtakım felsefi eserleri diyalog tarzında kaleme alma cihetine gitmişti. Başka bir deyişle kurumda ele alınan konuların, burada öğretilen derslerin Akademi'nin kalın

duvarları içinde kaldığı yerde, Platon, dışarıdakileri de gözetecek şekilde, felsefesinin sonraki yüzyıllara intikaline izin veren bazı popüler eserler yazma yolunu seçmişti. Aslında o, bu diyalogları Akademi'nin kuruluşundan önce ya da Sokrates'in ölümünden hemen sonra yazmaya başlamıştı. Bununla da elbette, esas olarak büyük bir haksızlığa uğradığına inandığı Sokrates'in hayatını meşrulaştırmak, onu ve fikirlerini tanıtmak amacı güdüyordu.

Platon, Akademi kurulduktan sonra da yazmaya devam etmişti. Böylelikle, ona atfedilen bazı sahte ya da sözde Platonik diyaloglar bir tarafa bırakılacak olursa, otantisiteleri veya Platon tarafından kaleme alınmış olduklarından hiçbir şekilde kuşku duyulmayan 30 kadar diyalog ortaya çıktı. Söz konusu eser ya da diyaloglar, elbette öncelikle antik dünyada okunmuştu. Sadece Yunanistan'da değil, fakat Roma dünyasında da iyi tanınan Platonik diyaloglar, Ortaçağ'a gelince, *Timaeos* istisna tutulacak olursa, Hıristiyan Batı dünyasında ortadan kayboldular. Başka bir deyişle, Platon'un diyaloglarının Batı'da, uzun bir Ortaçağ boyunca varlığından haberdar olunmadı. Bu diyaloglar, öyle sanılır ki yedinci yüzyıldan itibaren bir bütün olarak İslam dünyasına geçti.[11] Gerçekten de Müslüman âlim ve mütercimler, bu diyalogları hem orijinal Grekçesiyle korudular, hem de önemli bir kısmını Arapçaya tercüme ettiler. Başta Fârâbî ve İbnü'n Nedim olmak üzere, İslami kaynaklar, İslam dünyasında varlığı bilinen, dolaşımda olup okunan 35 Platon diyaloğunun varlığından söz ederler.[12] Diyalogların Batı'ya geçişi büyük ölçüde 12. yüzyıl Rönesans'ı sırasında olmuş, onların bir bütün olarak yeniden ele alınıp incelenmeleri, tasnif edilip Latinceye tercüme edilmeleri Rönesans hümanizmi eliyle gerçekleşmiştir.

11 T. Brickhouse-N. D. Smith, "Plato", Internet Encyclopedia of Philosophy.

12 *Bkz.* F. Olguner, "Batı ve İslam Kaynakları Işığında Eflatun", *Platon Felsefesi Üzerine Araştırmalar* (der. A. Cevizci), Ankara, Gündoğan Yayınları, 1990, s. 23.

Platon'un eserlerinin Batı'daki ilk toplu baskısı, Latinceleştirilmiş adı Stephanus olan Henri Estienne tarafından 1578 yılında yapılmıştır. Stephanus, bu toplu basım dışında, diyalogların (rakamlarla gösterilen) her bir sayfasını (a, b, c, d ve e şeklinde beş ayrı harfle gösterilen) bölümlere ayırmıştır. Diyalogların bu şekilde sayfalanması ve bölümlenmesi, bugün Platonik eserlere yapılan göndermelerin ana temelini oluşturur.[13]

Bununla birlikte, modern diyebileceğimiz Platon okuması ve Platon yorumculuğu esas olarak 19. yüzyılda başlar. Bu dönemden itibaren, Platonik diyaloglar, çok yoğun bir analize tabi tutulmuş, onların kronolojisi oluşturulurken, eserler çeşitli ölçütler kullanılarak tasnif edilmiştir. Bu çalışmalar sırasında, Platon'un eserlerde geliştirmiş olduğu argümanlar kadar, eserlerin dili ve üslubu da yoğun bir analize tabi tutulmuştur. Söz konusu inceleme ya da analiz kapsamında, biri içsel diğeri dışsal olmak üzere, esas olarak iki ölçütün temel alındığı söylenebilir. Bunlardan dışsal ölçüt esas alındığında, denilebilir ki, antik kaynaklardan örneğin Aristoteles'ten, Numenius'tan, Sextos Emprikos'tan Platon'a yapılan atıflarla, diyaloglarda gördüğümüz, birtakım çağdaş kişi ve olaylara yapılan gönderimler, diyalogların birbirlerine yaptıkları referanslar titizlikle incelenmiştir. Yine aynı bağlamda Sokrates'in mahkûmiyeti ve ölümü, filozofun İtalya seyahatleri, Akademi'nin kuruluşu gibi, Platon'un hayatında önemli bir yer tutan değişik olaylar göz önüne alınmıştır.

Buna mukabil diyalogların incelenmesi ve tasnifi veya dönemleştirilmesi sırasında içsel ölçütler temele alındığında, ya eserlerde geliştirilen öğretiler ile bu öğretilerin gerisindeki argümanlara ya da diyalogların edebi yapısı, üslubu ve kalitesine bakılmıştır. Gerçekten de bunlardan birincisi söz konusu olduğunda, Platon yorumcuları filozofun etik,

13 T. Brickhouse-N. D. Smith, *age.*

eğitim, politika, metafizik, psikoloji, mantık, epistemoloji ve diyalektik konusundaki görüşleriyle, onun düşüncelerinin bu konularda geçirdiği değişimleri sıkı bir analize tâbi tutmuşlardır. Buna mukabil, ikincisi söz konusu olduğunda, Platon araştırmacıları, eserlerin edebî kalite ve değerini, Platon'un diyaloglarda kullandığı diyalog ve yazım tekniğini göz önüne almışlardır. Buna göre, basit bir üslup ve diyaloğun sanatsal değeri yüksek olmayan yapısının, bununla çelişecek başka bir ölçüt olmadıkça, Platon'un gençlik diyaloglarını yansıttığı savunulurken, filozofun kariyerinde ilerledikçe, diyalogların yapısının, üslubunun ve kullanılan diyalog tekniğinin de geliştiği ve olgunlaştığı düşünülmüştür. Yine aynı bağlamda, Platon'un kullandığı terimler ve düşüncelerini ifade ediş tarzı, lingustik testlerle sıkı bir analize tâbi tutulmuştur. Farklı ölçütlerin ve çok ayrıntılı stilometrik ve linguistik tekniklerin kullanıldığı bu incelemeler sonucunda, Platon'un diyalogları, hemen bütün Platon yorumcuları arasında tam bir fikir birliği olacak şekilde, gençlik, olgunluk ve yaşlılık diye üç döneme ayrılır. Bu üç dönemin arasına da, biri gençlikten olgunluğa, diğeri de olgunluktan yaşlılığa geçiş olmak üzere, iki ayrı geçiş dönemi yerleştirilir.[14]

Buna göre, gençlik diyalogları *Sokrates'in Savunması*, *Kriton*, *Euthyphron*, *Euthydemos*, *Lakhes*, *İon*, *Protagoras*, *Kharmides*, *Gorgias*, *Küçük Hippias*, *Büyük Hippias* ve *Lysis*'ten meydana gelir. Bu diyaloglar, tarihsel olarak Sokrates'in MÖ 399 yılındaki ölümüyle Platon'un Sicilya ya da İtalya'ya 387 yılında yapmış olduğu seyahatin arasında kalan dönemde kaleme alınmışlardır.[15] Bu diyalogların üçü biyografik eserler olarak da tasnif edilir.[16] Söz konusu üç diyalog, sırasıyla *Euthyphron*, *Sokrates'in Savunması* ve *Kriton*'dur. Bu diyaloglar, esas olarak

14 T. Brickhouse-N. D. Smith, *age.*

15 *Bkz.* C. Gill, "Platonic Dialogue", *A Companion to Ancient Philosophy* (ed. by M. L. Gill-P. Pellegrin), Oxford, Blackwell Publishing, 2006, s. 140.

16 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Kriton* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 19.

Sokrates'in hayatının son aylarını, hatta günlerini bize anlatır. Bunlardan *Euthypron*'da Sokrates'e hayatına mal olacak suçlama veya mahkeme celbinin resmi makamlar tarafından nasıl tebliğ edildiği anlatılır.[17] *Savunma* ise mahkemedeki Sokrates'i, onun kendisini yöneltilen ithamlar karşısında nasıl savunduğunu anlatır. Düşünce ve hukuk tarihinin muhtemelen en önemli savunmasını ortaya koyan eserden[18] sonra kaleme alınmış olan *Kriton*, hapishanedeki Sokrates'i, onun ölmeden önceki son gününü betimler.[19]

Gençlik diyaloglarının, biçim açısından değerlendirildiklerinde, Sokrates tarafından *Savunma*'da belirtilen çürütme, sorgulama misyonu ekseninde gelişen bir erdemlilik çerçevesi içinde hayli dramatik bir yapı sergilediklerini söylemek doğru olur. Bu diyaloglar çözümsüzlükle sonuçlanan aporetik eserlerdir. Başka bir deyişle, gençlik diyalogları, Sokrates'in belirli bir ahlaki erdemle ilgili olarak başlattığı tartışma üzerinde, somut bir sonuca ulaşmadan gelişen eserler olmak durumundadır. Onlarda Platon'un gözettiği amaç, tanıdığı ve bildiği kadarıyla Sokrates'in karakterini, kişiliğini ve felsefi faaliyetini tanıtıp, ölümsüzleştirmektir. Bundan dolayı gençlik diyalogları, Sokratik diyaloglar olarak geçer. Sokratik diyaloglar, esas olarak ahlaki problemleri ele alırken, özde erdemler ve erdem tanımları üzerinde yoğunlaşır. Bu erdem söz gelimi *Euthyphron*'da dindarlık, *Lakhes*'te cesaret, *Lysis*'te dostluk, *Kharmides*'te ölçülülüktür.

Platon'un eserlerinin kronolojisi veya tasnifinde, birinci dönemin gençlik ya da Sokratik diyaloglarını, gençlik döneminden olgunluk dönemine geçişi temsil eden ara diyaloglar bulunur. Geçiş diyaloglarının tarihsel olarak 387 yılı ile 380

17 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Euthyphron* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 19.

18 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Sokrates'in Savunması* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 19.

19 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Kriton* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 19.

yılları arasında kalan dönemde kaleme alınmış oldukları kabul edilir.[20] Söz konusu diyaloglar sırasıyla *Meneksenos*, *Menon* ve *Phaidon*'dur. Bu geçiş diyaloglarında, gençlik diyaloglarının tersine, ilk kez olarak birtakım pozitif öğretiler öne sürülür. Başka bir deyişle, bu eserlerin en önemli özelliği, onların Platon'un artık Sokrates'in görüşlerini aktarmakla yetinmeyip kendi görüşlerini oluşturma yoluna girmiş olmasını gözler önüne sermelerinden meydana gelir. Bu durumu, ilk olarak İtalya ziyaretinin hemen ertesinde yazılmış olan[21] *Meneksenos*'ta, açıklıkla görebiliriz. Sofistlerin felsefesini ve eğitim araçlarını daha önce gençlik dönemi diyalogları olarak *Protagoras* ve *Gorgias*'ta, eleştiri dozu yüksek olmayan bir dille aktarmış olan Platon, bu eserde, Sofistlik ve Sofistlerin öğrettiği retorik sanatıyla ilgili nihai kararını vermiş olarak karşımıza çıkar. Ama çok daha önemlisi, *Menon* ve *Phaidon*'da, Platon, felsefesinin iki önemli öğesini ortaya koymaya, yani metafizik öğretisiyle epistemolojisinin ana hatlarını ifade etmeye başlar. Söz gelimi *Menon*'da, bilginin matematikte olduğu gibi, ezeli-ebedi doğruların bilgisi olduğunu, bu bilginin *a priori* bir bilgi olmak anlamında anımsamaya dayandığını dile getiren, Pythagorasçı kaynakları açık olan bir epistemolojiyle karşılaşırız.[22] Burada sözü edilen "ruhun ölümsüzlüğü" meselesinin ana konusu olduğu *Phaidon*'da ise bu kez söz konusu bilginin objelerini oluşturan İdealara ilk kez olarak gönderme yapılır.[23]

Olgunluk dönemi diyalogları *Devlet*, *Phaedros* ve *Kratylos* adlı diyaloglardan oluşur. Yeri epeyce tartışmalı olan diyalog, *Şölen*'dir. O, pek çok yorumcuya göre, bir geçiş eseridir;

20 *Bkz.* C. Gill, *age*, s. 140.
21 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Meneksenos* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 20.
22 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Menon* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2011, s. 20.
23 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Euthyphron* (çev. F. Akderin), Istanbul, Say Yayınları, 2011, s. 27.

bununla birlikte, azımsanmayacak bir grup yorumcu veya Platon araştırmacısı da onu olgunluk dönemi eserleri arasına yerleştirir. Olgunluk dönemi eserlerinin er temel özelliği, bu diyaloglarda artık tam olarak şekillenmiş Platon'a ait bir sistemin bulunmasıdır. Bu sistemin merkezinde ise İdealar kuramı bulunur. Platon'un sistemini, temel öğretilerini ortaya koyan söz konusu olgunluk dönemi eserleri, yaklaşık olarak 380-360 yılları arasında kaleme alınmıştır.[24] Bu dönemin diyalogları çok daha az dramatik olup, Sokratik diyalogların eğretiliğinin ve negatif tutumunun epey uzağına düşerler. Burada da, aynen ilk dönem diyaloglarında olduğu gibi, Sokrates yine baş konuşmacı ya da tartışmacıdır.

Sokratik diyaloglarda söz konusu olan moral bilgi ve ahlaki erdemlere dönük ilgi, olgunluk dönemi diyaloglarında da devam etmekle birlikte, Platon'un bu eserleri yazdığı sıralarda ilgisinin teknik anlamda daha soyut ve felsefi konulara kaydığı görülür. Zira bu diyaloglarda metafiziksel ve epistemolojik meselelere daha büyük bir ağırlık verilir, onlara daha güçlü bir biçimde vurgu yapılır. Gençlik diyaloglarıyla olgunluk dönemi diyalogları arasındaki en çarpıcı farklılık, İdealar kuramından oluşur. Platon bu diyaloglarda, İdealar kuramının metafiziksel, etik, epistemolojik ve mantıksal boyutlarını, antropolojisi ve politika anlayışıyla ilişki içinde gözler önüne serer. Dönemin en temel eseri, hiç kuşku yok ki *Devlet*'tir.

Platon'un diyaloglarının kronolojisinde dördüncü sırayı, Platon'un filozof ve yazar kariyerinde olgunluktan yaşlılığa geçişi temsil eden ara diyaloglar oluşturur. Bu eserlerin, tarihsel olarak MÖ 360 ile 355 yılları arasında kalan bir dönemde kaleme alındıkları sanılmaktadır. Bu diyalogların sayısı, tıpkı birinci döneminin diyalog sayısı gibi, üçtür. Söz konusu diyaloglar *Parmenides*, *Theaetetos* ve *Phaedros*'tan meydana

24 T. Brickhouse-N. D. Smith, *age.*

gelir. Bu dönemi tanımlayan, hatta dönemin diyaloglarını birleştiren en önemli husus, onlarda Platon'un ilk kez olarak sistemine, özellikle de İdealar kuramına eleştirel bir gözle bakmaya başlamış olmasıdır. Nitekim *Parmenides*'te İdealar kuramının yol açtığı güçlük ve zorluklar üzerinde yoğunlaşılır. *Theaetetos*'ta ise, algının bilgi olma iddiasını tartışırken, öyle sanılır ki, Platon bir yandan da kendine İdealar kuramı olmadan bilgi problemine bir çözüm getirip getiremeyeceğini sorar.[25]

Platon'un yazar kariyerindeki son evreyi, yaşlılık dönemi diyalogları meydana getirir. Olgunluk dönemi diyalogları arasında *Sofist*, *Devlet Adamı*, *Timaios*, *Kritias*, *Philebos* ve *Yasalar* bulunur. Söz konusu eserler MÖ 355-347 yılları arasında kaleme alınmışlardır. Bu diyaloglarda ana Platonik öğreti, geçiş döneminin eleştirilerinin ardından nihai şekliyle sunulur. Olgunluk dönemi diyaloglarının temel eserinin *Devlet* olmasına benzer şekilde, dönemi bu kez bir üçlü olabilecek en iyi şekilde karakterize eder. Bu üçlü de *Devlet Adamı*, *Philebos* ve *Timaios*'tur. Buna göre, teleolojik dünya görüşünü hiç terk etmeden devam ettiren ve bu çerçeve içinde evrende olduğu kadar, insan ve toplumda da düzeni arayan Platon, herhangi bir varlığı iyi yapan şeyin ondaki düzen, bileşenleri arasındaki uygun ölçü ve oran olduğunu belirtmeye her üç eserde de özel bir önem atfeder.[26] O, bu eserlerde etik ve politika ile metafiziği, beşeri olan ile kozmik olanı eşsiz bir biçimde bir araya getirirken, aynı düzenin evrende olduğu kadar, insanda ve toplumda da olduğunu ortaya koyar. O, *Timaios*'ta bunu evren, *Philebos*'ta insan ve *Devlet Adamı*'nda toplum açısından ortaya koyar. Demek ki, yaşlılık diyalogları ile olgunluk diyaloglarını özellikle içerik yönünde birleşti-

25 Platon, Timaios 27d-28a; F. M. Cornford, *Platon'un Bilgi Kuramı*, Metne Eşlik Eden bir Yorumla Birlikte Platon'un *Theaetetos* ve *Sofist* adlı Diyalogları (çev. A. Cevizci), Ankara, 1989, ss. 12-14.

26 *Bkz.* A. Cevizci, "Önsöz", *Philebos* (çev. F. Akderin), İstanbul, Say Yayınları, 2013, s. 20.

ren en önemli husus budur, yani teleolojik evren görüşüdür. Farklılık ise, politika felsefesinin veya düzen olarak adalet telakkisinin bu dönemde iki diyalogla temsil edilmesinden de anlaşılacağı üzere, siyaset teorisinin biraz daha öne çıkmasından meydana gelir. Bir başka önemli farklılık, son iki dönemde, yani olgunluktan yaşlılığa geçiş evresiyle yaşlılık dönemi eserlerinde Sokrates'in rolünün azalmasından ve diyaloğun, özellikle gençlik döneminde çok öne çıkan dramatik karakterinin tümden kaybolmasından meydana gelir. Sokrates sadece *Philebos* ve *Theaetetos*'ta baş konuşmacıdır, diğer diyaloglarda Platon'un baş sözcüsü değildir, *Yasalar*'da ise hiç görünmez. Yine son dönem diyaloglarında, sonradan zoraki bir biçimde diyaloga dönüştürülmüş olduğu sanılan, uzun sunum ya da serimlerin belirleyici olmaya başladığı deneme formu ağır basar.

Ahmet Cevizci

PROTAGORAS

Çeviride *Plato: Plato, VII, Theaetetus. Sophist* (Loeb Classical Library) künyeli çalışma temel alınmıştır. Yunanca isimlerin yazımlarında orijinalleri muhafaza edilmiş, sadece Yunanistan, Atina gibi Türkçeye yerleşmiş olan kelimeler okunuşun akıcılığını kaybetmemesi adına Türkçeleştirilerek verilmiştir.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Sokrates! Nereden böyle? 309
Sanırım yine avlanıyordun. Ama söylemeliyim ki Alkibiades'i geçenlerde gördüm, halen yakışıklı bir çocuk gerçi artık büyümüş, sakalları çıkmış.

SOKRATES: Ne olur ki? Hem Homeros'un insanın en etkileyici yaşının bu sakalların çıktığı dönem olduğunu söyleyen düşüncelerine katılmıyor musun?

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Peki şimdi aranız nasıl? Onun yanından mı geliyorsun? Sana nasıl yaklaşıyor?

SOKRATES: Aramız iyi. Bugün diğer günlerden de daha iyiydi. Çünkü bugün ilk defa tüm tartışmalarda benimle aynı fikirdeydi. Fakat ilginç bir şey daha var, bugün sürekli onun yanında oturdum ama çoğu zaman yanımda olduğunu bile unuttum.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Peki ne oldu aranızda? Hem burada ondan daha güzel bir delikanlıyla karşılaşmış olamazsın diye düşünüyorum.

SOKRATES: Hayır, ondan çok daha güzelini gördüm.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Nasıl olur? Bu kimse Atinalı mı yabancı mı?

SOKRATES: Yabancı.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Nereli?

SOKRATES: Abdera.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Bu çocuk sana göre Kleinas'ın oğlundan daha mı yakışıklı?

SOKRATES: Evet, hem en bilge insan en güzel insan değil midir?

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Desene buraya gelmeden önce bilge bir insanla karşılaştın!

SOKRATES: Evet, kendisi Protagoras. Yaşayan en bilge insana bu şerefi bahşetmez misin?

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Ne? Protagoras buraya mı geldi?

SOKRATES: Evet, iki gündür burada.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Şimdi onun yanından mı geliyorsun?

310 SOKRATES: Evet, kendisiyle uzun bir konuşma yaptım.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Hadi önemli bir işin yoksa neler konuştuğunuzu bana anlat. Kölemin yanına otursana.

SOKRATES: Tabii olur, hem beni dinleyecek olmanızdan çok memnun oldum.

SOKRATES'İN ARKADAŞI: Biz de senin anlatacak olmandan çok memnun olduk.

SOKRATES: Evet karşılıklı birbirimize teşekkür etmeliyiz. Neyse anlatayım. Bu sabah henüz gün ağarırken Apollodoros'un oğlu ve Phason'un kardeşi Hippokrates bastonuyla vurarak kapımı çaldı. Kapı açıldı ve içeri girdi. Bana uyanık olup olmadığımı sordu. Hemen sesini tanıyarak Hippokrates'in geldiğini anladım. Bana bir şey mi söyleyeceğini sorduğumda güzel haberleri olduğunu söyledi. Kendisine bu kadar erkenden neden geldiğini sorunca ise, Protagoras'ın geldiğini, iki gündür burada olduğunu belirtti. Sonra konuşmamız şöyle devam etti:

– Ne zaman öğrendin geldiğini?

– Tanrılar adına yemin ederim ki dün akşam öğrendim.

Bu arada karanlıkta yatağımın yerini buldu ve kenarına ilişerek konuşmaya devam etti:

– Dün gece Oinoes'den dönüyordum. Kölem Satyros kaçtı. Hatta onu aramaya gideceğimi sana söyleyecektim ama bir şeyler oldu ve unuttum. Yemekten sonra tam yatacaktık ki kardeşim, Protagoras'ın burada olduğunu söyledi. Aslında bir an önce yanına gelip sana haber vermek istedim ama geç oldu diye düşündüm. Sonra biraz uyudum ve dinlendikten sonra yanına geldim.

Kendisini çok heyecanlı gördüğüm için şöyle dedim: "Peki sen neden bu kadar heyecanlandın? Protagoras bir hata mı yaptı?" Güldü ve "Evet bilgisini kendisine sakladı, benimle paylaşmadığı için hata yaptı."

– Zeus adına yemin ederim ki ona para verirsen bilgisini seninle paylaşacaktır. Böylece sen de bilge olursun.
– Zeus adına yemin ederim ki böyle olsaydı hem kendi paramı hem de yakınlarımın tüm servetlerini ona verirdim. Yanına gelmemin nedeni şu: Ben genç bir adamım, kendisine benden bahset. Ben bugüne kadar onu hiç dinlemedim ya da karşılaşmadım. Daha önce geldiğinde ben çocuktum. Tüm insanların gözünde en iyi hatip o. Hipponikos'un oğlu Kallias'ın evindeymiş, hadi oraya gidelim ve evden ayrılmadan onunla konuşalım. 311
– Hayır, şimdi olmaz, saat çok erken. Şimdi bahçeye gidelim ve güneş doğana kadar orada gezinelim, hem Protagoras genelde evde durur, dışarıya çıkmayı pek sevmediğinden onu evde buluruz.

Daha sonra bahçede dolaşmaya başladık. Bir yandan da Hipponikos'a bakıyordum, dedim ki:

– Hipponikos! Protagoras'ın yanına gidip bilgelik karşılığında para vermeyi düşünüyorsun. Peki, onun kim olduğu hakkında bir düşüncen var mı? Örneğin Asklepios'un soyundan gelen Koslu Hippokrates'in[1] yanına gitsen ve sana vereceği eğitim karşılığında para vermeyi düşünsen, ona neden para ödeyeceğini sorsalar nasıl yanıt verirdin?

– Hekim olduğu için.

– Yani amacın neydi?

– Hekim olmak.

– Peki, Argoslu Polykleitos'un ya da Atinalı Pheidias'ın yanına gitsen ve onlara bilgileri karşılığında para vermeyi önersen, insanlar da sana bu insanlara neden para veriyorsun diye sorsalar ne dersin?

– Heykeltıraş oldukları için.

– Yani amacın neydi?

– Heykeltıraş olmak.

– Şimdi biz Protagoras'ın yanına gitmeye ve kendisine para vermeye hazırız. Hatta yakınlarımızın paralarını bile vermeye razıyız. Çünkü onun bizi bilgilendirmesini istiyoruz. Bu kadar istekliysek biri gelip neden Protagoras'a para vereceksiniz dese ona ne demeliyiz? Pheidias heykeltıraştır, Homeros şairdir. Peki ya Protagoras? Evet, ne demeliyiz Protagoras için?

– Sokrates! Ona sofist diyorlar.

– Yani para vermemizin nedeni onun sofist olması.

312 – Evet.

– Tamam, onun evine gittiğin zaman sen ne olacaksın?

1 Eski Yunanlar ünlü hekim Hippokrates'in tıp ve sağlık tanrısı Asklepios'un soyundan geldiğine inanırlardı.

Kızardı, zaten güneş de çıkmıştı ve kızardığını kendisi de fark etmişti.

– Biraz önce verdiğim yanıtlara uygun davranmalıyım, bu nedenle de ona sofist olmak için parayı vereceğim.
– Peki, Yunanların karşısında bir sofist olmaktan utanmayacak mısın?
– Zeus adına yemin ederim ki utanırım.
– Hippokrates! Aslında belki de nasıl ki okulda, müzikte ya da beden eğitiminde bir şeyler öğrendiğini düşünüyorsan, burada Protagoras'tan öğrenecekle-rinin de bir işe yarayacağını düşünüyorsundur. Bu dersleri almanın nedeni bir meslek sahibi olabilmek değil, özgür bir insana yakışır şekilde bilgini artırmaktı.
– Haklısın, Protagoras'ın derslerine katılmak istememin nedeni bu.
– Peki, şimdi ne yapacağımı biliyor musun? Yoksa haberdar değil misin?
– Hangi konudan?
– Ruhunla bir sofist ilgilenecek ve bu sofistin kim olduğunu biliyorsan tamam fakat bilmiyorsan yani ruhunu kime teslim ettiğinin farkında değilsen, bu insanın sana iyilik mi yoksa kötülük mü yapacağını da bilmiyorsundur.
– Sanırım biliyorum.
– Peki, nedir sofist?
– İsminde de anlaşılabileceği gibi bilgi öğretmenidir.
– Eğer ressam neyin öğretmenidir diye sorulsaydı, yanıt olarak resim yapmanın öğretmenidir derdik. Diğer öğretmenler için de benzeri yanıtlar verilebilir. Fakat sofist, hangi bilginin öğretmenidir? Buna nasıl yanıt vermeliyiz? O, hangi sanatın öğretmeni?

– Sokrates! Yanıt basit, hitabet sanatının öğretmenidir.
– Bu yanıt doğru olabilir, ancak beraberinde başka soruları da getiriyor. Örneğin sofistler hangi konuda konuşmayı öğretirler? Yani bir müzik öğretmeni bir enstrümanla ilgili konuşma konusunda bizi eğitebilir, değil mi?
– Evet.
– Şimdi, sofist hangi konuda bizi iyi konuşturur? Bildiği bir konuda değil mi?
– Elbette.
– Tamam, ama sofistin bildiği ve öğrencisine öğrettiği şey nedir?
– Zeus adına yemin ederim ki bilmiyorum.
313 – [Nasıl yani! Ruhunu nasıl bir tehlikeye soktuğunun farkında değil misin? Eğer sağlığınla ilgili bir durum olsaydı ve sağlığını iyileştirebilecek ya da daha kötüye götürebilecek bir insanla karşılaşsaydın, onu uzun uzadıya inceler, hatta yakınlarına ya da arkadaşlarına sorardın. Ayrıca ruhun bedeninden çok daha önemlidir. Ruh durumuna göre daha iyi ya da kötü bir insan olacaksın. Böylesine önemli bir konuda ruhunu yeni gelen yabancı bir insana teslim edip etmemekle ilgili ailene ya da bizlere danışmadın. Onun geldiğini dün akşam öğrendiğini söylüyorsun, daha sabah gün doğmadan ruhunu ona teslim etmeyi, bunun karşılığında hem kendi paranı hem de bizlerin parasını feda etmeye razı olduğunu söylüyorsun. Oysa bu Protagoras'ı hiç görmedin, onunla hiç konuşmadın. Kendisinin sofist olduğunu söylüyorsun ama sofistin ne olduğunu bile bilmiyorsun.
– Sokrates! Sözlerin bana doğru görünüyor.
– Hippokrates! Sofistler, ruhun beslenmesi için gereken ürünleri satan tüccarlar değil mi?
– Evet, doğru.

– Peki, ruhu neyle besliyoruz?
– Bilgiyle olabilir.
– Bu durumda sofistin de malını satarken beden için gerekli malların satışını yapanlar gibi bizi kandırmasından korkmalıyız. Tüccarlar sattıkları şeylerin bedenimize yararlı mı yoksa zararlı mı olduğuna bakmazlar. Fakat yine de ellerindeki malları övüp dururlar. Malı alan kimseler hekim ya da beden eğitimi öğretmeni değilseler, bu konuda bilgi sahibi olmazlar. Şehirlerde bilgilerini satmak için dolaşanların da bunlardan pek farkları yoktur. Onlar da o konu hakkında bilgisi olmayanlara kendi yaptıklarını överler. Bu insanların bir kısmı, ellerindeki malın iyi mi kötü mü olduğuna bakmazlar. Alıcıların da iyi mi kötü mü olduklarını anlamaları için ruh hekimi olmaları gerekir. Satılanların hangilerinin iyi, hangilerinin kötü olduğunu biliyorsan Protagoras'tan ya da başka birinden istediğin bilgiyi al. Fakat bunları birbirine karıştırıyorsan, işte o zaman ruhunu tesa- 314
düflere bırakırsın. Çünkü bilgi satın almak, beden için bir şey satın almaktan daha tehlikelidir. Eğer birinden yiyecek bir şeyler satın alırsan, o aldığın şey bir kaba konur. Evde hemen yenmeyip bunun ne zaman ve ne miktarda yeneceğini bundan anlayan birine sorabilirsin. Bu nedenle de satın aldığın anda büyük bir tehlike olmaz. Ancak bilimleri kaba koyamazsın. Eğer parasını ödeyip o bilimi satın aldıysan, artık ruhun daha güçlüdür ya da güçsüzdür. Şimdi bizler bu kadar önemli bir konuda fikir sahibi olamayacak kadar genç olduğumuza göre, bu konuyu bizden yaşlılara sormamız gerekiyor. Fakat dinlemeye niyetimiz olduğuna göre gidip ne dediğine bakalım. Hem Protagoras'ın yanında Elisli Hippias, Keoslu Prodikos ve başka bilgeler de var.

Daha sonra yola koyulduk. Evin girişine vardığımızda durduk. Çünkü yolda bir şey konuşmaya başlamıştık ve bu konuşmayı tamamlamadan içeri girmeyi uygun bulmadık. Bu arada kapıcı sanırım bizi dinliyordu. Gelen çok sayıda sofistten de rahatsız olmuştu. Kapıyı çalar çalmaz açtı ve efendimin zamanı yok diye çıkıştı. Aynı anda da kapıyı iki eliyle birden tüm gücüyle iterek yüzümüze kapattı. İkinci kez kapıyı çaldık, bu kez duymadınız mı söylediğimi, efendimin zamanı yok deyince kendisine "Görmek istediğimiz Kallias değil, biz sofist de değiliz. Protagoras'ı görmek istiyoruz. Hadi gidip haber ver." dedim. Bunun üzerine kapıyı açmaya razı oldu. İçeride Protagoras revakta dolaşıyordu, yanında Hipponikos'un oğlu Kallias, üvey kardeşi Perikles'in oğlu Paralos,
315 Glaukon'un oğlu Kharmides, Perikles'in oğlu Ksanthippos, Philomenos'un oğlu Philippides, Protagoras'ın sofist öğrencilerinden en tanınmışı Mendalı Antimoiros vardı. Hepsinin arkasında konuşmayı dinleyen çok sayıda insan geliyordu. Bunların çoğu Protagoras'ın geçtiği yerlerdeki konuşmalarını dinleyip peşlerine takılmış insanlardı. Protagoras tıpkı Orpheus[2] gibi sesiyle insanları büyülüyor, etraftakiler de bu sesten büyülenmiş gibi onun peşinden gidiyorlardı. Aralarında buradan katılan insanlar da vardı. Ortada adeta koroya benzeyen bir kalabalık duruyordu, buradaki insanların Protagoras'ın önüne geçmek istememelerinden hoşnut kaldım. Her ne zaman Protagoras geriye doğru dönecek olsa, etrafındaki herkes sağa ya da sola doğru müthiş bir düzenle çekiliyor ve adeta bir daire oluşturarak mükemmel bir şekilde geride kalmayı başarıyorlardı. Homeros'un söylediği gibi Elisli Hippias'i fark ettim. İç kısımda yüksek bir yere oturmuş, etraflarında Akumenos'un oğlu Eryksimakhos,

2 Yunan mitolojisinde lirinin sesiyle hayvanları, bitkileri ve hatta taşları bile büyülediğine inanılan şair.

Andronlu Androtionos, Myrrinousios, Phaidros ve başka bazıları vardı. Hippias'a gökyüzü olaylarıyla ilgili sorular soruyorlar, Hippias da oturduğu yerden bu zor soruları cevaplamaya çalışıyordu. O anda Tantalos'u yani Keoslu Prodikos'u gördüm. Eskiden Hipponikos'un depo olarak kullandığı fakat çok sayıda misafir gelince Kallias tarafından boşaltılan bir odadaydı. Prodikos bir sürü postun ve battaniyenin altına girmişti. Yanındaki yataklarda Kerameuslu Pausanias ve güzel çocuklar vardı. Sanırım orada Pausanias'ın sevgilisi olan Agathon adında bir çocuk da vardı. Ayrıca Kepis'in ve Leukolophidos'in oğulları olan iki Adeimantos ve başka bazı çocuklar da oradaydı. 316
Tanrısal bir insan olan Prodikos'un söylediklerini dinlemeyi çok istiyordum ancak sesi odada yankılandığı için konuşulanları anlamadım. Ardımızdan senin de güzel bulduğun ve bu konuda çok haklı olduğun Alkibiades ve Kallaiskhros'un oğlu Kritias geldiler. Kapıdan geçtikten sonra içeridekilere bakındık ve Protagoras'a doğru yürüdük, sonra dedim ki "Hippokrates ile beraber seni görmeye geldik."

– Baş başa mı konuşalım, yoksa burada herkesle birlikte mi?
– Fark etmez ama gelme nedenimizi öğrenirsen, buna daha kolayca karar verirsin.
– Neden geldiniz?
– Bu, Hippokrates! Apollodoros'un oğludur ve Atinalıdır. Kendisi önemli bir aileden gelmektedir, kendi yaşıtları kadar yeteneklidir. İleride önemli yerlere gelmek istiyor, bu nedenle de senden ders almasının önemli olduğunu düşünüyor. Şimdi, baş başa mı yoksa herkesin yanında mı konuşmalıyız?
– Sokrates! Benim hakkımda bu şekilde düşünmen çok hoş. Büyük kentlerde gençlerin daha iyi bir eğitim

alabilmeleri için genç ya da yaşlı tüm yakınlarını bir kenara bırakıp, bir yabancının yanında kalmaları isteniyorsa bu yabancının herkesin ortasında konuşmaması gerekir. Böylesine bir durumda olan insanın kıskanılmasının ya da diğer insanlar tarafından aklının çelinmesinin önüne ancak bu şekilde geçilebilir. Sofistlik eskilere dayanır, ancak ilk zamanlarda sofistler küçümsenmekteydi. Bu nedenle Homeros, Hesiodos,[3] Orpheus ve Simonides'in[4] şiir adı altında, Tarentumlu Ikkos, halen hayatta olan ve muhteşem bir sofist olduğunu söyleyebileceğimiz Selymbrialı Herodikos gibilerinin ise beden eğitmeni adı altında boy gösterdiklerini gördüm. Yine kentinizden çıkan muhteşem bir sofist olan Agathokles ve Keoslu Pythokleides ve başkaları da müzisyen görünümündeler. Tüm bu insanlar başkalarının kıskançlığından kurtulmak amacıyla bu meslek kollarından yararlanıyorlar. Oysa bence planladıkları şeyleri başaramadılar. Çünkü ülkelerindeki yöneticiler, onların bu ufak numaralarına kanmazlar, halk ise gerçeği fark edemez, yapabildikleri tek şey yöneticilerin kendilerine söylediklerini tekrarlamaktır. Eğer bir şeyi başarabilecek durumda değilseniz, kaçak bir köle gibi yaşamak, sonunda da yakalanmak aptalcadır. Ayrıca böyle bir davranış şekli sadece düşmanlığı artırır, ayrıca halk bizden yalancı olduğumuz için de şikâyetçi olur. Bu nedenle daha farklı davranıyorum. Sofist olduğumu söylüyorum, buna uygun şekilde davranıyorum, aynı zamanda bir şeyi kabul etmemektense kabul etmenin daha yararlı olacağı görüşündeyim. Hem kendi çabamla hem de tanrıların yardımıyla

317

3 MÖ 8. ve 7. yüzyıllarda yaşamış Yunan şair. Eserlerinden *İşler ve Günler* ve *Tanrıların Doğuşu* günümüze ulaşmıştır.

4 MÖ 556-468 yılları arasında yaşamış Keos doğumlu şair.

sofistlere yöneltilen suçlamalardan kendimi kurtardım. Uzun yıllardır bu işi yapıyorum, herkesten yaşça daha büyüğüm, bu nedenle istiyorsanız herkesin ortasında konuşmaktan büyük memnuniyet duyarım.

Bu sözlerinden, onu görmeye geldiğimizi etrafa göstermek ve aynı zamanda Prodikos'un ve Hippias'ın karşısında kendini beğendirmek istediğini fark ettim ve şöyle dedim:

– Prodikos'u, Hippias'ı ve diğerlerini bizi dinlemeleri için çağıralım mı?
– Evet.
– Kallias: Peki oturarak konuşmak için masaları düzenleyelim mi?

İnsanlar da Kallias'la aynı görüşteydi. Son derece bilgili insanların neler söyleyeceklerini dinlemek umuduyla Hippias'ın etrafına oturulabilecek şekilde masaları düzenledik. Kallias ve Alkibiades ise yatağın kenarındakileri kaldırarak Prodikos'u alıp getirdiler. Onlar da oturduktan sonra Protagoras ile konuşmaya başladık.

– Sokrates! Herkes geldi, biraz önce şu delikanlının hakkında söylediklerini tekrarlar mısın?
– Protagoras! Az önce de dediğim gibi neden geldiğimizi açıklamaya çalışacağım. Hippokrates'in isteği senden ders almak, benim isteğim ise onun senden ne öğrenebileceğini öğrenmek. Amacımız bu. 318
– Genç adam! Sana ders verirsem bundan ne öğreneceksin? Anlatayım: Yanımda bulunduğun her gün, bir önceki günden daha iyi olacaksın, her gün daha da iyiye gideceksin.

– Ama bu çok da şaşırılacak bir şey değil. Sen de bu yaşında başka birinden ders alsan ve bilmediğin bir şey öğrensen, sen de daha iyi olursun. Öğrenmek istediğim şey şu: Eğer Hippokrates fikrini değiştirir ve Atina'ya daha yeni gelmiş Zeuksippos'tan ders almaya karar verirse ve kendisinden ondan öğrenecekleri sayesinde daha iyi durumda olacağını duysa, hemen hangi konuda daha iyi olacağını sorardı ve ve aldığı yanıtta resim konusunun lafı geçerdi. Yine Thebaili Orthagoras'ın yanına gitse ve Orthagoras ona her geçen gün daha iyiye gideceğini söylese, kendisine hangi konuda iyiye gideceğini sorduğunda ondan, flavta çalma sanatında yanıtını alırdı. Şimdi sen de genç adama ve onun adına bunları söyleyen bana aynı şekilde yanıt ver. Hippokrates, Protagoras'ın yanına geldiğinde her geçen gün hangi konuda daha iyi olacak?

– Sokrates! Güzel sorular soruyorsun, ben de bu güzel sorulara yanıt vermekten hoşlanıyorum. Hippokrates, yanıma gelirse diğer sofistlerin yanına gidenlerin yaşadığı problemleri yaşamayacak. Diğer sofistler, gençler çeşitli bilimlerle ilgilenmek istemeseler bile onları matematik, astronomi, geometri, müzik gibi bilimleri öğrenmeye zorlarlar.

319 Bu sözleri söylerken Hippias'a bakıyordu. Sonra devam etti:

– Benim yanımda sadece kendisi için gerekli bilimi öğrenecek. Bu sayede ev işlerini ya da kent işlerini iyi bir şekilde yapma ve bunlardan iyi bir şekilde bahsetme becerisine sahip olacaktır.

– Doğru mu anladım? Bahsettiğin şey siyaset sanatı değil mi? Yani iyi iyi vatandaşlar yetiştirmekten söz ediyorsun.

– Sokrates! Çok doğru söyledin, öğrettiğim şey tam da bu.

– Eğer gerçekten de bu şekilde bir bilime sahipsen, bu güzel bir durum. Fakat düşüncelerimi açıkça söyleyeceğim. Bana göre bu tür bir bilim öğretilemez, ancak sen öğretilebilir diyorsan ben de sana inanmalıyım. Diğer yandan da sana bunun neden öğretilemez olduğunu düşündüğümü anlatmalıyım. Diğer Yunanların düşündüğü gibi, ben de Atinalıların bilge insanlar olduklarını düşünüyorum. Oysa meclislerde tartışılan konu, inşaatla ilgiliyse mimarlara, gemicilikle ilgiliyse tersanecilere ya da diğer öğretilebilir şeylerde de o işin uzmanlarına başvuruyorlar. Bu konularda işin uzmanı olmayan biri bir şeyler söylemeye kalkışırsa, işte o zaman o kişi ne kadar soylu ve düzgün bir insan olursa olsun asla sözü dinlenmez. Hatta bu insan fikrini değiştirene kadar eleştirilir, bazen meclis başkanı okçuların bu adamı uzaklaştırmalarını ister. Evet, Atinalıların davranışları bu şekildedir. Eğer söz konusu olan devlet yönetimi hakkında bir şeyse, ancak o zaman ayakkabıcı, marangoz, tüccar, gemici, zengin, fakir, soylu, halktan herkes bir şeyler söylemeye başlar. Bu insanların konu hakkında hiçbir eğitimleri yoktur ancak konuştukları zaman diğerleri tarafından eleştirilmezler. Evet, bu da siyaset biliminin öğretilebilir bir şey olmadığını gösterir. Ayrıca sadece devlet işlerinden bahsetmiyorum aynı zamanda diğer şeylerde de en bilge insanlar bile bildikleri şeyi diğerlerine öğretemezler. Perikles[5] şuradaki çocukların babasıdır. Yalnızca öğret- 320

5 MÖ 495-429 yılları arasında yaşamış, "komutan" anlamına gelen strategos sıfatıyla Atina'nın başında uzun yıllar bulunmuş Yunan devlet adamı.

menlerin öğretebilecekleri her şeyi bilmesine karşın, kendi bilgeliğini onlara aktarmadı, hatta diğer insanlardan da bir şey öğrenmelerini engelledi. Bununla da yetinmeyerek, çocukların kendi başlarına erdeme ulaşıp ulaşamayacaklarını görmek için onları sahipsiz hayvanlar gibi yalnız bıraktı. Bir şey daha anlatayım. Alkibiades'in kardeşi Kleinias'ı yetiştirmesi gereken Perikles, Alkibiades'in ahlakı bozulmasın diye onu Ariphron'a verdi. Ariphron ise birkaç ay sonra onu geri gönderdi. Çünkü [onun için] bir şey yapamayacağını düşünüyordu. Ayrıca çok sayıda insan son derece bilge olmasına rağmen bu bilgeliğini ne akrabalarına ne de yakınlarına aşılayabilir. Evet Protagoras, bu tür örneklerden yola çıkarak erdemin başka insanlara öğretilemeyeceğini düşünüyorum. Fakat senin söylediklerine bakınca, o zaman hatalı düşündüğümü görüyorum. Sonuçta karşılaştığın durumlar, düşünerek ulaştığın şeyler nedeniyle haklı olabilirsin. İşte bu yüzden de erdem öğretilebilir bir şey ise, bize bunu göstermeni istiyorum.

– Sokrates! Tabii ki olur. Fakat bunu nasıl yapmalıyım? Yaşlı bir adamın gençlere masal anlatışı gibi mi yoksa soru yanıt yöntemiyle mi?

Çoğu kimse ona dilediği gibi konuşabileceğini söyledi. Bunun üzerine, bir masal dinlemenin daha çok hoşumuza gideceğini düşündüğünü söyleyerek sözlerine devam etti.

– Eskiden sadece tanrılar vardı, ölümlüler yoktu. Ölümlülerin yaratılacağı zaman geldiğinde, tanrılar toprak ve ateş ve bu ikisine katılabilecek maddelerle ölümlüleri yerin altında yapmaya başladılar. Yukarıya gönderecekleri sırada Prometheus ve Epimet-

heus'a yeteneklerin hepsine dağıtılması görevi verildi. Epimetheus bu işi tek başına yapmak istediğini söyledi. Prometheus'un da, o işini bitirdikten sonra yapılanı kontrol etmesini istiyordu. Prometheus buna izni verdi. Ardından yetenekleri dağıtmaya başladı. Bazıları hızlı ama güçsüzdü, bazıları güçlü ama yavaştı, silahlı olanlar ya da kendilerini farklı şekillerde koruyabilecek durumda olanlar vardı. Bazılarının bedenleri zayıftı ama kanatları vardı ya da yeraltında yaşayabiliyorlardı. Bedeni güçlü olanların ayrıca bir yeteneğe ihtiyaçları yoktu. Bu sayede tüm türlerin varlığı devam edecekti. Ardından türlerin birbirlerine zarar vermelerini engellemek için, Zeus'un mevsimlerinden yararlanmalarını istedi. Bu nedenle herkese, soğuktan ya da sıcaktan kaçınmaları için doğal bir koruma yöntemi olan kalın birer deri ve tüyler verdi. Hepsinin ayaklarına tırnaklar takıp deriler koydu. Herkesin yemesi için farklı yiyeceklere ihtiyaçları vardı. Bazıları ot, bazıları ağaçtaki meyveleri yerken bazıları da ağaç köklerini yiyordu. Öte yandan kimileri de diğer hayvanlarla beslenecekti. Ancak burada da diğerlerini yiyen hayvanların az, eti yenilen hayvanların daha çok üremesini sağlayarak denge kurdu. Epimetheus çok da dikkatli davranmamıştı. Elindeki tüm gücü hayvanlar için kullanırken, insanlara verecek bir şey kalmamıştı. Bu sırada Protagoras geldi ve Epimetheus'un dağıttıklarını kontrol etti. İnsanlara bir şey kalmadığını, onların çıplak, korunaksız, ayakkabısız ve silahsız olduklarını gördü. Öte yandan yeraltından çıkma zamanları da yaklaşmaktaydı. Prometheus onlara vermek için, insanların kendilerini koruyabilecekleri bir şey bulamamıştı. Bu nedenle Hephaistos'tan ve Athena'dan sanatı ve ateşi çalarak insanlara verdi. Zaten ateş ol-

321

madan bu sanatlara sahip olmanın bir anlamı yoktu. İnsanlar artık kendi hayatlarını koruyabilecek durumda olsalar bile, Zeus'taki siyaset bilgisine sahip değillerdi. Çünkü Prometheus Zeus'un yaşadığı yere gidememişti. Hem gitse de her zaman Zeus'u koruyan korkunç nöbetçiler vardı. Athena ve Hephaistos kendi sanatlarıyla uğraşırlarken onların yerine gizlice girerek ateşi ve sanatları çalıp insanlara verdi.
322 Evet, insan için gereken şeyler bu şekilde elde edildi. Öte yandan Prometheus'un cezalandırılmasının nedeni olarak da Epimetheus'un hatası gösterilir. İnsanlar artık tanrıdan bir şey almışlardı. Diğer hayvanlara göre tanrılara daha yakın olduklarından onlara inanan da sadece insanlar oldu. Tanrılar için sunaklar ve heykeller yaptılar. Ardından bir süre sonra sahip oldukları sanat sayesinde konuşmayı, isim vermeyi, ev, elbise, ayakkabı, yatak yapmayı öğrendiler. Aynı şekilde tarımda başarı elde ettiler. İlk zamanlar insanlar birbirlerinden farklı yerlerde yaşadıkları için hayvanların karşısında çaresizdiler. Henüz şehirler kurmayı öğrenmemişlerdi. Hayvanlar ise onlardan daha güçlüydüler. Sanatlar sayesinde yaşamayı becerebilseler de, siyaset ve askerlik sanatlarına sahip olmadıkları için hayvanlarla savaşmayı başaramıyorlardı. Daha sonra çözüm olarak bir araya gelmeye ve şehirler kurarak kendilerini korumaya karar verdiler. Fakat her ne kadar şehirler kurulsa bile bu kez de siyaset sanatına sahip olmadıkları için birlikleri bozulmaktaydı. Zeus insanlara zarar geleceğinden korktuğu için Hermes'ten insanlar arasında dostluk kurmasını ve aynı zamanda onlara utanma duygusu kazandırmasını istedi. Hermes bunu nasıl yapacağını sordu. Merak ettiği şey, sanatların bölüştürülmesinde olduğu gibi bir bölüşümde mi bulunacağıydı.

Sanatların bölüştürülmesi sırasında bir insan o sanata sahipse diğerlerinin de o sanattan yararlanmasını sağlıyordu. Bir hekimin sanatı aracılığıyla çok sayıda insanı tedavi etmesi gibi. Diğer sanatlar için de aynısı yapıldı. Hermes, doğruluk ve utanma konusunda da aynı şeyi yapması gerekip gerekmediğini sordu. Zeus herkesin bunlardan pay alması gerektiğini, çünkü eğer böyle olmazsa o şehirlerin varlıklarını sürdürmesinin imkânsız hale geleceğini söyledi. Ardından da kendisi için bir yasa istedi. Bu yasaya göre, her kim ki doğruluktan ve utanmadan payını almazsa, o kimse şehir için bir sorun oluşturacaktı. Evet Sokrates! Yunanlar ve Atinalılar, bir mimarın ya da başka bir meslek sahibi insanının kendi konularında akıl vermelerinin uygun olduğunu, ancak bu mesleklerden olmayanların konuşmalarının uygun olmadığını düşünürler. Ben bu konuda haklı olduklarını düşünüyorum. Öte yandan, doğruluk ve ölçülülük temeline dayanan siyasette herkesin kendi fikrini ifade etmesinin doğru olduğunu da kabul ederler. Çünkü herkesin vatandaşlık erdemine sahip olması gerektiğine inanırlar. Bu insanlar erdemli olmazlarsa kent de var olamaz. Sokrates! Bu davranışların farklı olmasının nedeni budur. Öte yandan bu konudaki haklılığımı göstermek için yani vatandaşlık erdemlerinin var olması gerektiği yönündeki düşünceme bir kanıt daha göstermek istiyorum. Senin dediğin gibi diğer örneklerde yani örneğin flavta çalma konusunda bir insan iyi olduğunu iddia etmesine rağmen aslında iyi olmadığı ortaya çıkarsa bu kimseyle dalga geçilir ve ona kızılır. Öte yandan yakınları da yaptığından ötürü onu suçlarlar. Fakat doğruluk ya da diğer vatandaşlık erdemleri söz konusu olduğunda, bir insan hatalı olduğunu kabul ederse, su-

323

çunu kabul etmesi diğerleri tarafından delilik olarak değerlendirilir. Oysa farklı bir durumda buna bilgelik denecekti. [Gerçekten] doğru olsa da olmasa da herkesin kendisinin doğru olduğunu söylemesi gerektiğine, aksini kabul etmenin ise delilik olduğuna inanırlar. Çünkü insanların doğruluktan pay almaları gerekir ya da böyle bir pay almayacaklarsa o zaman da diğer insanlardan başka bir yerde yaşamaları. Atinalıların bu konuda herkesin görüş belirtmesini doğru bulmalarının nedenini açıkladım. Çünkü herkesin bu erdemden ortak bir payları vardır. Sahip olunan erdem, doğanın sunduğu bir şey değil ya da tesadüfi bir şekilde, öğrenme yoluyla ya da çalışmayla elde edilmiyor. Bu konudaki görüşlerimi de açıklayayım. Eğer bir insanın doğuştan bazı eksikleri varsa, o insana öfkelenmeyiz. Böyle insanların eksiklerini tamamlamaları beklenmez, onlara bu nedenle ceza da akıl da verilmez, sadece acınır. Yani bir insan çirkin, kısa boylu ya da zayıf diye öfkemize maruz kalmaz. Çünkü bu türden özelliklerin doğuştan geldikleri ve tesadüfi olarak bizde olduğunu biliriz. Oysa çalışmamak, yapmamak, öğrenmemek gibi şeylerden kaynaklanan kötülükler görülüyorsa, o zaman birilerine akıl verebi-
324 liriz, onları azarlayabiliriz ya da cezalandırabiliriz. Başka kötülükler, dinsizlik ya da siyaset bilimine aykırı durumlarda da benzeri bir durum geçerlidir. Herkes, çalışılarak öğrenilebilecek olan erdemlerin eksikliğine ya da [erdemsizlikten kaynaklanan] kötülüğe karşı çıkar. Sokrates! Sadece kötülerin cezalandırılması düşüncesi bile, bizi erdemin elde edilebilir bir şey olduğu sonucuna götürür. Bir insanın eksikleri varsa ve onun davranışlarında bir yanlışlık varsa bu insan cezalandırılmaz. Zaten bu, vahşet

olurdu. Bir insanı gerçekte yaptığı şeyden dolayı değil, onu bir daha yapmaması için cezalandırırız. Zaten geçmişte olmuş şeyleri hiç olmamış şekle dönüştürme şansımız yoktur. Bunun yerine, o insanlar başka insanlara örnek olsun diye cezalandırılırlar. Eğer amacımız suçun engellenmesiyse, o halde erdem de öğretilebilir bir şeydir. İnsan, bu cezalandırma eylemini kendisi için de devlet için de yapsa aynı düşüncededir. Hem Atinalılar hem de diğer kentlerden insanlar doğru davranmadıklarını düşündükleri insanları cezalandırıyorlar. İşte bu nedenle Atinalılar da erdemin öğretilebilir bir şey olduğuna inanıyorlar. Evet Sokrates! Bu yüzden de Atinalılar siyaset söz konusu olduğunda bir kunduracının ya da demircinin öğütlerini ciddiye alırlar. 325
Bu şekilde erdemin öğretilebilir bir şey olduğunu açıkladığımı zannediyorum. Öte yandan bir başka soru da insanlarla ilgiliydi. Erdemli insanların, kendilerindeki erdemi çocuklarına neden öğretemediklerini sormuştun? Oysa bilgi söz konusu olduğunda bunu yapabiliyorlardı. Sokrates! Bu soruya yanıt vermek için bir hikâye anlatmak yerine, akıl yürütme yöntemini seçeceğim. Eğer bir devletin varlığını sürdürmesini istiyorsak, o devlette tüm vatandaşların pay alması gereken bir şey var mıdır? Soruna yanıt verebilmek için öncelikle bu konuya bakmamız gerekiyor. Eğer böyle bir şey varsa mimar, demirci ya da bir zanaatkârın sanatı yerine, bu şey erdemi belirleyen doğruluk, ölçülülük, dindarlık gibi şeylerse; bu, tüm insanların uygun davranışta bulunmak zorunda oldukları bir şeyse, uygun şekilde davranmadıklarında istediklerini yapamıyorlarsa, uygun şekilde davranmayanlar çocuk, kadın ya da erkek olsun, doğruyu öğrenene kadar cezalandırılıyorlar-

sa, cezalandırılmalarına karşın akıllanmıyorlarsa, sürgün ediliyor ya da öldürülüyorlarsa ve durum böyle olmasına ve erdemli insanlar gerekli diğer şeyleri çocuklarına öğretmelerine karşın bunu öğretmiyorlarsa, burada garipsenecek bir durum vardır. Çünkü erdemin okul ya da dersler aracılığıyla öğretilebileceğine inandıklarını biraz önce açıklamıştık. Çocuklarına, bilinmemesi halinde onlara ölüm cezası getirmeyecek şeyleri öğretiyorlar da bilinmemesinin ölüm cezası getirebileceği, bunlar bilinmediğinde sürgün, mallarının elinden alınması yani insana büyük zararlar verecek şeyleri öğretmemeleri ilginç değil mi? Sokrates! Bu gerçekten saçma sapan bir durum. Bu eğitim, çocukluktan başlayıp anne ve baba ölene kadar devam eder. Çocuklar laftan anlayacak duruma geldikleri zamandan itibaren anne, baba, öğretmen ya da dadı tarafından yetiştirilirler. Tüm hareketler ya da sözler bir eğitim konusudur. Şu doğru, şu yanlış, şu ayıp, şu güzel, şu çirkin, şu günah, şunu yap vb. gibi birçok şey söylenir. Çocuklar bazen bu sözleri dinlerler, bazense inatçı oldukları için bir ağacın önce eğilip sonra düzeltilmesi gibi korkutularak ya da dövülerek buna razı edilirler. Çocukları okula gönderdiğimizde, öğretmenlerinden yazı yazmayı ya da müzik yapmayı öğretmelerinden önce, onlara iyi insan olmalarını öğretmelerini isteriz. Öğretmenlerin de dikkat ettikleri şey budur. Herhangi bir öğrenci okumayı ve ardından da yaz-
326 mayı öğrendiğinde, öğretmenler kendilerine sınıfta büyük şairlerden şiirler verirler ve onlardan bunları ezberlemelerini isterler. Bu şiirlerde eskiden yaşamış çok önemli insanların kahramanlıklarını öven parçalar vardır, bu tür şiirlerin ezberletilmesinin amacı çocukların o kahramanlar gibi davranmak istemeleri-

nin amaçlanmasıdır. Müzik öğretmenlerinin amacı da benzer şekildedir, çocukların ölçülü olması, kötü bir şey yapmamaları amacını güderler. Müzik yapmayı öğrendiklerinde, eskiden yaşamış büyük şairlerin eserlerini çalarlar. Bu şekilde, daha iyi huylu olmaları amacıyla çocukların ruhları ritimle ve ezgilerle doldurulur. Eğer çocuklar daha uyumlu ve ritimli davranmayı öğrenirlerse, bu kez de daha iyi eylemlerde bulunmaya ve konuşmaya başlarlar, çünkü insanların her zaman uyuma ve ritme ihtiyaçları vardır. Çocuklar daha sonra beden eğitimi öğretmenine giderler. Ona gitme nedenleri ise, erdemli bir ruh ve sağlıklı bir beden elde etmeleridir, böylece çocukların daha zayıf bir bünyeye sahip olup savaştan korkmamaları amaçlanır. Çocukların eğitimi için yapılması gerekenler bunlardır. Öte yandan böyle bir eğitimin verilebilmesi için de çocuğun erken yaşta okula başlaması gerekir, bunu da ancak zenginler yapabilir. Çocuklar öğretmenlerin yanından ayrıldıklarında kafalarına göre iş de yapamazlar. Ardından onlardan beklenen yasalara uygun birer örnek insan gibi davranmalarıdır.

Öğretmenler yazı yazmasını bilmeyen çocuklar için bir çizgi çizerler, ardından da çocukların önüne bir levha koyup bu çizginin aynısını çizmelerini isterler. İşte şehirler de yasa koyucuların hazırladıkları yasalara uygun bir şekilde yönetmek ve yönetilmek isterler, bunu yapmayanlara ise ceza verirler. Gerek burada gerek de başka yerlerde bu cezanın amacı ıslah etmektir. Şimdi, hem devletin hem de insanların erdemi öğretmek için epeyce çaba harcadıklarını görüyorsun. Halen bunun olmadığından emin misin? Erdemin öğretilmemesini değil, erdemin öğretilemeyecek bir şey olduğunu düşünenleri garipsemek gerekir.

Şimdi de önemli insanların çocuklarının neden o kadar da önemli insanlar olmadıklarını açıklayacağım. Eğer daha önceden söylediğim şey yani bir kentin ayakta kalabilmesi için herkesin erdemden pay alması gerektiği fikri doğruysa bu fikir de doğrudur. Söylediğimin doğru olduğuna inanıyorum, bu durumda diğer meslekleri inceleyelim. Bir kentin var olabilmesi için herkesin flavta çalmasının zorunlu olduğunu kabul edelim. Yani okullarda ya da derslerde herkes flavta çalmayı öğreniyor, iyi çalamayanlar azarlanıyor olsun. Nasıl ki bugün erdem konusundaki yasalar açık bir şekilde herkese öğretiliyorsa, aynı şekilde flavta çalma eğitimi de veriliyor olsun. Hem insanların birbirlerine doğruluğu ve erdemi öğretiyor olmaları güzel bir şeydir ve tüm insanlar başkalarına da bu tür şeyleri öğretmeyi severler. Herkesin flavta çalma konusunda benzeri bir çaba harcadığını varsayalım, sence bu durumda iyi flavta çalanların çocukları, kötü flavta çalanlardan daha mı iyi flavta çalacaklardır? Babasının nasıl flavta çaldığına bakılmaksızın, iyi flavta çalan bir çocuk ün kazanacaktır, iyi çalamayan ise bu ünden mahrum olacaktır. Çoğu zaman iyi flavta çalan bir adamın oğlunun kötü, kötü flavta çalan bir adamın oğlunun da iyi flavta çaldığı gözlemlenecektir. Öte yandan tüm vatandaşlar, flavta çalmayı bilmeyen diğer tüm insanlardan bir nebze de olsa daha değerli kabul edileceklerdir. Yasaların uygulandığı bir yerde, hiçbir şekilde erdemli denilebilecek bir seviyede olmayan kötü bir insan bile – eskiden şair Pherekrates'in Lenaion'da bizlere gösterdiği gibi- vahşi insanlardan çok daha doğru ve bilgili bir insan olarak kabul edilmektedir. Komedya oyunlarında korodaki vahşilerin arasında kaldıkları zaman yaşadıklarına benzer bir durumla karşılaşsaydın, Eurybatos ya da Phrynon-

327

das ile karşılaşmayı tercih ederdin ve karşılaştığın kötülükten şikâyetçi olurdun. Oysa şimdi herkes bir miktar erdem öğretmeye çalışıyor ve sen de sanki hiçbir şey öğretilmiyormuş gibi düşünüyorsun. Aslında yaptığın şey, Yunancayı kimden öğrendiğimizi hatırlamaya çalışmak gibi bir şey. Bunu asla öğrenemezsin. Sokrates! Babalarından yaptıkları işin tüm ayrıntılarını ve kişisel becerilerini öğrenen çocuklara o meslek konusunda başka bir şeyler öğretecek bir öğretmen yoktur. Ancak bir şey bilmeyenler için öğretmen bulmak kolaydır. Erdem ve diğer konular için de aynı durum geçerlidir. Birileri erdemi öğretmek konusunda bir nebze bile daha iyi olsalar, bu da güzel bir şeydir. Hem öğrencilerimin söylediklerine hem de bana ödenen paralara bakılırsa, erdem konusunda insanlara bir şeyler öğretme noktasında diğerlerinden üstün olduğumu düşünüyorum. Hem para işini şu şekilde hallediyorum. Dersin sonunda öğrenci aldığı eğitimi beğenirse istediğim parayı verir ya da bir tapınağa gidip yemin ederek aldığı dersin belli bir değeri olduğunu söyler ve uygun gördüğü parayı da oraya bırakır. Evet Sokrates! Sana erdemin öğretilebilir bir şey olduğunu, Atinalıların da görüşlerinin bu yönde olduğunu, önemli insanların çocuklarının önemsiz, önemsiz insanların çocuklarının önemli insanlar olabileceklerini ispatladım. Bunu yaparken de çeşitli hikâyeler anlattım ya da akıl yürütme yönteminden faydalandım. Polykleitos'un oğulları babalarına göre değersiz insanlardır ve burada bulunan Paralos ve Ksanthippos ile yaşıttırlar. Onlara benzer durumdaki çok sayıda çocuk da söylediklerimin ispatıdır. Öte yandan çocuklardan henüz ümidimizi kesmemeliyiz, neticede henüz çok da büyümüş değiller. 328

Protagoras bu uzun konuşmadan sonra sustu. Konuşmasından etkilenmiştim ve bu nedenle susuyordum. Bir yandan da konuşmaya devam edeceğini düşünüyordum, hem o kadar güzel bir konuşmaydı ki devam etmesini de istiyordum. Fakat konuşmasının bittiğini fark ettiğimde, yanımdaki Hippokrates'e "beni buraya getirdiğin için sana ne kadar teşekkür etsem azdır. Protagoras'ın söylediklerini dinlemekten o kadar keyif aldım ki bunun karşılığında sana ne versem yeterli olmayacak. İnsanların sahip oldukları sanatlar arasında hiçbir şeyin başkalarını eğitmekten daha önemli olduğunu sanmam. Şimdi de bu görüşüm doğrulandı, ancak anlayamadığım küçük bir nokta var. Bunca soruyu yanıtlayan Protagoras sanırım
329 buna da yanıt verecektir. Eğer Perikles'le ya da başka bir hitabet ustasıyla konuşsaydık, bu insanlar da bizlere güzel şeyler söylerlerdi ancak konunun dışına çıkıp kendilerine bir şey sorsak durumları bir kitap gibi olurdu. Yani bir şey söyleyemedikleri gibi yanıt da veremezlerdi. Bu hitabet ustalarından basit bir konuyu daha ayrıntılı bir şekilde incelemelerini isteseniz, üzerine vurulduğunda sürekli ses çıkaran ve durmak bilmeyen tunç kaplar gibi upuzun söylevler verirler. Oysa Protagoras böyle değil. O, biraz önce yaptığı gibi uzunca bir konuşmada önemli şeyler söylediği gibi, sorulara kısa yanıtlar vermeyi ve sorduğu soruların yanıtını almayı da bilir. Çoğu insan bu türden bir yeteneğe sahip değildir. Protagoras! Aklıma takılan tek bir nokta var, onu da cevaplandırırsan her şey aydınlığa kavuşmuş olacak. Sana göre erdem öğretilebilir bir şey. Eğer beni bu düşünceye inandıracak biri varsa o da sensin. Fakat anlayamadığım ve açıklamanı istediğim şey şu. Zeus'un insanlara utanmayı ve doğruluğu yolladığını söyledin fakat konuşman sırasında doğruluk, ölçülülük, dindarlık gibi şeyleri erdem çatısı altında birleştirdin. Şimdi erdem bir bütün ve doğruluk,

ölçülülük, dindarlık gibi şeyler onun parçaları mıdır? Ya da biraz önce söylediğin gibi bu tür erdemler aynı şeyin birbirinden farklı isimleri midir? Bu konuyu açıklamanı isteyeceğim."

– Sokrates! Sorunun yanıtı basit. Erdem bir bütündür ve diğerleri de onun alt parçalarıdır.
– Yani yüzdeki parçalar olan ağız, burun, göz, kulak gibi parçalar mı, yoksa bir altın yığınının taneleri gibi mi?
– Sokrates! İlk örnek daha iyi, yüzdeki diğer parçalar gibi.
– İnsanlar erdemin belirli bir parçasına mı sahiptirler? Yoksa bir parçası varsa diğerlerine de sahip oluyorlar mı? Yani hepsine birden mi sahip olurlar?
– Hayır, böyle değil. Dürüst olmayan ama cesur ya da dürüst ama bilge olmayan insanlarla da karşılaşırız.
– Yani bilgelik ve cesaret de erdemin parçalarıdır. 330
– Tabii ki, bunlar en önemli parçalardır.
– Her parça diğerinden farklıdır, değil mi?
– Evet.
– Peki, yüzün parçalarında olduğu gibi buradaki parçaların her birinin kendine özgü özellikleri var mıdır? Yani göz ve kulak birbirlerine benzemezler ve farklı özelliklere sahiptirler. Bundan dolayı da birbirlerinden farklıdırlar. Erdemin parçaları için de aynı şey geçerli midir? Yani hem kendileri hem de özellikleri bakımından farklı mıdırlar? Sanki üzerine düşündükçe bu sorunun yanıtı evet gibi görünüyor, değil mi?
– Haklısın Sokrates.
– O halde erdemin parçaları arasında sanat, doğruluk, ölçülülük, cesaret ya da dindarlığa benzeyen bir parça yoktur.

– Haklısın.
– Bu durumda parçaları teker teker incelememizde yarar var. Doğruluk için ne dersin, sence gerçek midir yoksa değil midir? Bana kalırsa sanki gerçek gibi.
– Bence de.
– Biri gelip, Protagoras, Sokrates! Biraz önce doğruluk dediğiniz şeyin kendisi doğru mudur yoksa yanlış mıdır deseydi, ben doğruluk doğrudur derdim. Sen ne dersin? Benimle aynı fikirde mi olurdun, yoksa başka bir fikirde mi?
– Aynı fikirdeyim.
– Yani doğruluk ve doğru olmak aynı şeydir değil mi deseydi, buna da evet derdim. Sen de aynı fikirde mi olurdun?
– Tabii ki.
– Dindarlık diye bir şey olup olmadığını sorsaydım, sanırım yine evet diye cevaplardın.
– Elbette.
– Dindarlık da bir şeydir değil mi deseydim.
– Yine evet.
– Bir başka soruda dindarlık dindar olmak mıdır yoksa dinsiz olmak mıdır diye sorulsaydı, böyle bir soruya kızıp, ne demek tabii ki dindar olmaktır yoksa dindarlık diye bir şey olabilir miydi diye yanıt verirdim. Sen de aynı düşüncede olur muydun?
– Evet.
– Sonra sormaya devam etse ve biraz önce erdemin parçaları birbirine benzemez demiştiniz, yoksa yanlış mı anladım dese. Ben öyle dememiştim, bunları söyleyen Protagoras'tı. Oysa ben sadece soru soruyordum derim. O da soru sormaya devam eder ve şöyle derdi: Protagoras! Sokrates doğru mu söylüyor? Bu düşüncede olan, erdemin parçalarının birbirine benzemediğini söyleyen sen misin deseydi ne derdin?

331

– Sokrates! Mecburen evet diyecektim.

– Protagoras! Bu yanıtı vermenden sonra şöyle deseydi ne yanıt verirdin? Bu durumda dindarlığın kendisi doğru değildir, doğruluk dindar olmayan bir şey, dindarlık da doğru olmayan bir şey. Sonuçta dindarlığın kendisi doğru değil, doğruluk da dinsizliktir. Buna ne derdik? Bana kalırsa doğruluk dindarlıktır, dindarlık da doğruluktur. Senin de aynı şekilde düşündüğünü sanıyorum. Bu nedenle doğruluk ve dindarlık birbirlerine yakın şeylerdir ve de bu ikisi birbiriyle aynıdır derdim. Fakat senin bu konuda benimle aynı fikirde olup olmadığını bilmiyorum.

– Sokrates! Bu söylediğin şey, bu kadar kolay değil. Aslında doğruluğun ve dindarlığın aynı şey olduklarını düşünmüyorum. Çünkü aralarında fark var ama çok da önemli değil. İstersen doğruluğun dindarlık, dindarlığın da doğruluk olduğunu kabul edebilirim.

– Bu kabul edilemez, bir şey benim istememe ya da hoşuma gitmesine bağlı olamaz. Amacımız varsayımlar üzerinden konuşmak değil, inandığımız şeyleri tartışmak. Bu durumda ikimiz arasında devam eden bir tartışmada yapılması gereken şey, bu türden ifadeleri ortaya koymak.

– Tamam, doğruluk ve dindarlık arasında benzerlik vardır. Zaten iki şey arasında her zaman benzerlik ilişkisi kurulabilir. Yani beyaz ve siyah ya da sert ve yumuşak arasında bile, bunlar birbirlerine zıt şeyler olsalar da belirli oranda bir benzerlik vardır. Biraz önce yüzdeki parçaların farklı özellikleri olduğunu ve birbirlerine benzemediğini söylemiştik. Fakat bunlar arasında da belirli oranda benzerlik vardır. İsteseydin bunu ispatlayabilirdin, öte yandan bence aralarında benzerlik bulunan şeylere benzer, farklılık bulunanlara da benzemez demek, ilişki az olsa da yanlış olacaktı.

– Nasıl yani! Doğru ve dindarlık arasındaki ilişki, küçük bir benzerlik ilişkisinden mi ibaret?

332 – Aslında tam olarak bu şekilde değil ama senin zannettiğinden de daha farklı.

– Anlaşılan o ki bunu konuşmaktan hoşlanmıyorsun. O zaman konuyu değiştirelim, konuşmanda bahsettiğin başka bir şey daha vardı. Sence delilik bir şey midir?

– Evet.

– Zıttı bilgelik midir?

– Doğru.

– Bir insanın gerçekleştirdiği eylem iyi ve yararlı olana hizmet ediyorsa, ona ölçülü mü yoksa ölçüsüz mü deriz?

– Ölçülü deriz.

– Peki, ölçülü olmalarını sağlayan şey ölçülülüktür değil mi?

– Tabii ki.

– Bu durumda ölçülü davranmak ve delilik birbirlerine zıt oluyorlar değil mi?

– Tamam.

– Delice davranış deliliğin, ölçülü davranış ölçülülüğün bir sonucudur değil mi?

– Haklısın.

– Güçle yapılan güçlülüğün, zayıflıkla yapılan zayıflığın sonucudur.

– Doğru.

– Aynı şekilde hızlıca yapılan hızın, yavaşça yapılan yavaşlığın sonucu mudur?

– Evet.

– Peki, aynı davranış aynı ilkenin, onun zıttı bir davranış da zıt bir ilkenin sonucu mudur?

– Haklısın.

– Peki, güzel diye bir şey var mıdır?

– Vardır.
– Güzelin çirkin dışında başka bir zıttı var mıdır?
– Yoktur.
– İyi diye bir şey var mıdır?
– Vardır?
– Kötü dışında başka bir zıttı var mıdır?
– Yoktur.
– Seste ince diye bir şey var mıdır?
– Vardır.
– İncenin kalın dışında bir zıttı var mıdır?
– Yoktur.
– Bu durumda her şeyin sadece bir zıttı olduğu sonucuna ulaşmaktayız.
– Evet.
– Şimdi söylediklerimizi tekrarlayalım. Her şeyin sadece bir zıttı olduğu konusunda aynı fikirdeyiz değil mi?
– Evet.
– Bir şeyin zıttı yapılıyorsa, aslında onun zıt ilkeden kaynaklandığını da söyledik.
– Doğru.
– Daha önceden delice yapılan bir şey ile ölçülü şekilde yapılan bir şey arasında zıtlık ilişkisi de kurmuştuk.
– Haklısın.
– Ölçülü şekilde yapılan bir davranışın ölçülülüğün, delice yapılan bir davranışın deliliğin sonucu olduğunu söyledik.
– Söyledik.
– Yani bunlar zıt şeylerse zıt ilkelerin sonucudurlar.
– Doğru.
– Biri ölçülülüğün, diğeri deliliğin sonucudur.
– Haklısın.
– Bunlar birbirine zıt değil mi?
– Evet.

– Yani zıt ilkelerin sonuçları.
– Evet.
– O halde delilik ve ölçülülük zıt şeylerdir.
– Haklı görünüyorsun.
– Biraz önce delilik ve bilgelik birbirlerine zıt şeylerdir dedik değil mi?
– Evet.
– Fakat bir şeyin sadece bir zıttı olduğunu da söylemiştik.
– Doğru.
333 – Protagoras! Bu durumda neyi doğru kabul etmemiz gerekiyor? Bir şeyin sadece bir zıttı olduğu düşüncesi mi doğru? Yoksa bilgelik ve ölçülülük birbirlerinden farklı şeyler ve her ikisi de erdem parçaları mı ve aynı zamanda yüzdeki parçalar gibi kendi özellikleri açısından birbirlerinden farklı oldukları mı doğru? Hangisi doğru diye sormamın nedeni iki şeyin birbirleriyle olan zıtlığı ve bu zıtlıktan kaynaklanan sorunlar. Eğer bir şeyin sadece bir zıttı var diyorsak ancak deliliğin karşıtı olan şeylerin bilgelik ve ölçülülük olduğunu ifade ediyorsak bu ikisi uyuşabilir mi? Ne düşünüyorsun?

Pek de gönüllü olmadan aynı fikirde olduğunu söyledi.

– Peki bu durumda bilgelik ve ölçülü olmak aynı şeydir. Biraz önce doğruluk ve dindarlığın hemen hemen aynı şeyler olduklarını söylemiştik. Protagoras! Hadi vazgeçmeyelim ve diğer konuları da inceleyelim: Bir insan yanlış bir şey yapıyorsa, bu yanlışı yaparken dikkatli davranır mı?
– Sokrates! Buna doğru demekten utanıyorum ama böyle düşünen çok sayıda insan var.

– Peki, kime sormalıyım? Sana mı diğerlerine mi?
– İstersen önce diğerlerine sor.
– Fakat benim ne istediğim değil, senin onlarla aynı fikirde olup olmaman önemli. Amacım öncelikle şimdi konuştuğumuz konuyu incelemek. Fakat konuşma, soru soran beni ve yanıt veren seni incelemeye dönüşmüş olabilir.

Protagoras öncelikle konunun incelenmesinin çeşitli zorluklara neden olacağını söylese de sonunda soruları yanıtlamayı kabul etti.

– Baştan başlayalım, yanlış bir şey yaparken dikkatli davranan biri var mıdır?
– Olabilir.
– Dikkatli davranmak iyi düşünmek midir?
– Evet.
– Yani iyi düşünmek demek, yanlış yaparken akıllıca davranmaktır değil mi?
– Doğru diyelim.
– Peki, bir insan yanlış yaparken başarılı olursa mı yoksa olmazsa mı akıllıca davranmış olur?
– Başarılı olursa.
– Sana göre iyi şeyler var mıdır?
– Vardır.
– Bunlar insanlara yararlı mıdır?
– Zeus adına yemin ederim ki evet. Öte yandan insanlara yararlı olmayan şeyler de iyi olabilir.

Görebildiğim kadarıyla Protagoras sinirlenmişti ve sorulara yanıt vermek istemiyordu. Bu durumu fark edince sorularımı yumuşatmaya başladım.

334 – Söylediklerin sadece insanlar için mi yoksa diğer şeyler için de mi yararsız? İkinci gruptakiler daha mı iyi?

– Hayır, yararlı değildirler. Ancak çok sayıda yiyecek, içecek, ilaç ve benzeri şeyin insanlar için zararlı, fakat diğerleri için yararlı ya da kimileri için ne yararlı ne zararlı olduklarını biliyorum. Bazıları köpekler, bazıları inekler için iyidir. Hayvanlara yararlı olmayanlar ağaçlara yararlıyken, bazı şeyler ağaçların köklerine yararlıdır. Örneğin gübreyi köke atarsak yararlıdır, fakat filizlere serpersen zararlıdır. Yine yağ, bitkilere, hayvanların tüylerine zararlı ama insan tüylerine yararlıdır. Yararlı dediğimiz şey de değişir. Örneğin yağ bedenimize sürüldüğü zaman yararlıyken, onu yutarsak zarar görürüz. Bu nedenle de hekimler yağın yenmesini yasaklamışlardır. Fakat bir yiyecekte ya da etin kokusunu hafifletmek için az miktarda kullanabiliriz.

Protagoras konuşmasını tamamladıktan sonra oradakiler onu güçlü bir şekilde alkışladılar. Sonra dedim ki:

– Protagoras! Benim hafızam zayıftır. Biri uzun uzadıya konuştu mu tartışılanları unuturum. Eğer zor duyan biri olsaydım, diğer insanlarla yaptığın konuşmadan daha yüksek sesle konuşman gerekirdi. Şimdi de karşında ciddi anlamda unutkan bir insan var. Bu nedenle yanıtlarını kısa bir şekilde ver.

– Nasıl kısaltacağım? Söylemem gerekenden daha azını mı söyleyeyim?

– Hayır.

– Gerektiği kadar uzun olsunlar mı?

– Tabii.

– Peki, cevapların ne kadar uzun olması gerektiğine hangimiz karar vereceğiz?
– Senin, eğer istersen bir konu hakkında hiç de şaşırmadan herkese göre çok daha kısa bir şekilde derdini anlattığını duymuştum. Bu özelliği diğer insanlara da öğretebiliyormuşsun. Şimdi senden benimle de bu şekilde kısa konuşmanı istiyorum. 335
– Sokrates! Şimdiye kadar böyle tartışma biçimindeki bir konuşmaya çok az girdim. Eğer diğer insanların arzularına göre konuşmuş olsaydım, Protagoras ismi Yunanlar arasında tanınmıyor olurdu.

Şimdiye dek söylenenlerden memnun kalmadığını ve benimle istediğim tarzda tartışmayacağını anladım. Bu nedenle artık konuşmamızın bir anlamı olmadığını düşünerek şöyle dedim:

– Protagoras! İstemediğin bir şekilde seninle konuşmak istemem. Fakat benim yapabildiğimi yaparsan devam etmek isterim. Öte yandan senin hem uzun hem de kısa konuşabildiğin söyleniyor. Senin de söylediğin gibi, benim uzun konuşmalarda herhangi bir becerim yok, elimden de gelmiyor. Bundan dolayı sadece üzülebiliyorum. Devam edebilmemiz için her iki türde de usta olduğundan senin benim seviyeme inmen gerekiyordu. Fakat bunu yapmak istemediğine göre, benim de gitmek dışında bir çarem kalmıyor. Oysa seni dinlemek çok daha keyifliydi. Hem seni daha uzun bir süre dinleyemem, başka işlerim de var.

Lafımı bitirdikten sonra tam kalkıyordum ki Kallias sağ eliyle beni tuttu ve dedi ki: "Sokrates! Gidemezsin, sen ve Protagoras arasındaki tartışmayı dinlemekten daha güzel bir şey olamaz. Lütfen bizi bu zevkten mahrum bırakma."

– Hipponikos'un oğlu! Bilgelik aşkına! Eskiden de seni çok beğenirdim, şimdi daha çok beğeniyorum. Eğer yapabileceğim bir şeyi isteseydin, bunu yapardım.
336 Fakat genç atlet Himeralı Krison ya da uzun mesafe koşan bir haberciyle yarışmamı isteme. Ben de bu atletlerle yarışmayı isterdim ama bunu yapamam. Fakat ille de yarışmamızı istiyorsan Krison'a söyle benim gücüme göre yarışsın. Çünkü ben hızlanamıyorum ama o yavaşlayabilir. Eğer Protagoras ile konuşmamızı dinlemek istiyorsan, ondan kısa sözcüklerle soru ve yanıt yöntemiyle konuşmasını iste. Bunu yapmazsa nasıl konuşacağız? Hem karşılıklı konuşmayla insanlara hitap ederek konuşma arasında bir fark var.
– Sokrates! Ancak sen dilediğin gibi konuşabiliyorsun, bu durumda Protagoras'ın da istediği şekilde konuşabilmeye hakkı var.

Bu arada Alkibiades lafa girdi ve şöyle dedi: "Kallias! Hatalısın. Çünkü Sokrates uzun konuşamadığını ve bu açıdan Protagoras'ın daha iyi olduğunu kabul ettiğini söylüyor. Fakat konuşma bir tartışma şeklini alır, yani sorup cevap şeklini dönüşürse Sokrates'ten üstün biri olduğunu sanmam. Bu noktada Protagoras, Sokrates'in kendinden üstün olduğunu söylüyorsa diyecek bir şey yok. Fakat daha üstün olduğunu düşünüyorsa, o zaman da uzun yanıtlar vermek yerine, soru cevap şeklinde tartışsın ve çoğu kimsenin konuşmanın baş kısmını unutmasına da engel olsun. Sokrates alay ediyor ve hafızasının zayıf olduğunu söylüyor ama ben onun hiçbir şeyi unutmadığını bilirim. Eğer hepimiz düşüncelerimizi belirtiyorsak, bana göre Sokrates'in isteği haklı."

337 Sanırım sonra Kritias dedi ki: "Prodikos! Hippias! Görünen o ki Kallias Protagoras'ı haklı buluyor, Alkibiades

ise her zaman kendi aklındakinin kazanmasını ister. Oysa bizler, Sokrates'in ve Protagoras'ın taraftarı değiliz. Onlardan sadece konuşmayı kesmemelerini istiyoruz." Sonra Prodikos söz aldı ve şunları söyledi: "Kritias! Haklısın ancak bu tür konuşmaları dinleyen insanların tarafsız olmaları gerekse de konuşmaya ilgisiz olmamaları gerekir. Dinlerken tarafsız olmalıyız ancak karar vermemiz gerektiğinde daha bilgili olana daha fazla değer verip bilgisi az olana daha az değer vermeliyiz. Protagoras! Sokrates! Sizlerden konuşmaya devam etmenizi istiyorum ancak bu konuşma bir tartışma şekline dönüşmesin. Dostlar arasında konuşmalar olur ve bu, iyi niyetli bir şeydir, oysa birbirlerine rakip olanlar ya da düşmanlar, aralarında tartışırlar. Bu sayede çok daha verimli bir toplantı geçireceğiz ve bizim de beğenimizi kazanacaksınız ancak bu övgü olmayacak. Çünkü beğeni, o düşünceyi gerçekten beğenen insanların samimi düşüncesiyken; övgü, genelde düşünülenin dışında şeylerdir ve yalandan ibarettir. Sizi dinlediğimiz zaman zevk değil sevinç duyacağız. İnsanlar yeni bir şey öğrendikleri zaman sevinç duyarlar. Yemek ve benzeri şeyler söz konusu olduğu zaman ise zevk ortaya çıkar." Prodikos'un sözleri çok sayıda misafir tarafından alkışlandı. Prodikos'tan sonra bilge Hippias söz aldı ve şöyle dedi: "Buradaki herkes belki akrabam değil ama hepiniz doğanız gereği hemşerilerimsiniz. Doğada da birbirlerine benzeyenler akrabadırlar ancak insanların tiranı olan bu doğal yasa bile bizlerin bir arada yaşamamızı ister. Yunanlar arasında, en bilge insanlar olarak kabul ediliyoruz ve bu kentin en zengin ve ünlü insanlarından birinin evinde bir araya gelip aramızda anlaşamamız ve kendimize yakışmayacak hareketlerde bulunmamamız gerekir. Protagoras ve Sokrates! Hadi bizim aracılığımızı kabul edin ve aranızda anlaşın. Sokrates! Protagoras'ın 338

beğenmediği kısa soru ve cevaplardan oluşan net yanıtlar isteğinden vazgeç ve bizim daha fazla hoşumuza gidecek şekilde sözlerini yumuşat. Protagoras! Sen de uzun süre boyunca denizin hiç görünmeyeceği şekilde sözlerini uzatma. Hadi, bir ara yol bulun. Hem bana kalırsa bir prytanis[6] ya da epistates[7] seçmenizde de yarar var, böylece sözlerinizi ayarlayabilirsiniz."

Herkes bu konuşmadan memnun olduğu için alkışladı. Öte yandan Kallias benden bir aracı seçmemi istedi. Ona şöyle dedim: "Aracı seçmek anlamsız, eğer aracı bizden daha değersiz bir insansa, daha değerlilerin yanında yeri yoktur. Bizimle aynı seviyedeyse bize benzeyeceği için bu da gereksiz olacaktır. Fakat kendimizden daha üstününü seçeceksek, o zaman da Protagoras'tan daha bilgili birini bulamayacağımızı söylemeliyim. Eğer Protagoras'tan daha aşağıdaki bir insanı onu yönetmesi için görevlendirirseniz, Protagoras bunu bir hakaret olur görür, benim açımdansa sorun yok. Ancak yine de istediğiniz şekilde konuşmaya devam etmemiz için bir önerim var. Eğer Protagoras yanıt vermek istemiyorsa, o bana soru sorabilir. Böylece ondan nasıl yanıtlar vermesini beklediğimi gösterme şansım da olmuş olur. Bana istediği konu hakkında istediği soruyu sorabilir, ardından da bu kez istediği yanıtlarla kendini savunabilir. Fakat sorulara yanıt vermeyi kabul etmiyorsa, o zaman biraz önce benden istediğiniz şeyi hepimiz birlikte ondan isteyelim. Hem bir başkan seçmeye de gerek yok, herkes birlikte başkanlık edebilir." Fikrimi herkes kabul etti. Protagoras pek gönüllü olmasa da önce kendisi soru sormayı ardından da kısa yanıtlar vermeyi ve bu şekilde görüşlerini ifade etmeyi kabul etti ve sonra da konuşmaya başladı:

---

6 Yunan kentlerinde Kleisthenes reformlarından sonra boule meclislerini yöneten yetkililere verilen isim.

7 Bazı Yunan kent devletlerinde meclis başkanına verilen isim.

– Sokrates! İnsan eğitiminde şiirin büyük rolü vardır. 339
Bir insanın şiirdeki iyi ve kötü yanları ayırt edebilmesi gerekir, kendisine sorulduğu zaman da bunun nedenlerini açıklayabilmelidir. Yine biraz önceki konuşmamızda olduğu gibi erdem hakkında soru soracağım. Ancak bu kez şiir üzerinden konuşalım. Simonides Teselyalı Kreon'un oğlu Skope'ye şunları söyler: "Gerçekten de iyi bir insan olmak zordur, eli, ayağı, kafası düzgün." Bu şiiri biliyor musun? Yoksa hepsini okuyayım mı?
– Hayır biliyorum, ayrıca yeterince inceledim de.
– Peki, bu şiiri güzel ve doğru buluyor musun?
– Evet, güzel ve doğru buluyorum.
– Peki, şairin söyledikleri arasında tutarsızlık varsa ona yine de güzel der misin?
– Demem.
– Şöyle iyice bir incele.
– Sevgili dostum! İnceledim iyice.
– O halde bildiğin gibi mısralar şu şekilde devam ediyor: "Pittakos iyi olmanın zor olduğunu söylüyor, bunlar her ne kadar bir bilge tarafından söylenseler de bana göre doğru değil." Evet, aynı şairin bu mısraları da yazdığını biliyor musun?
– Evet.
– Peki, sence bu ikisi arasında uyum var mı?
– Sanırım uyumlu değiller. Ancak biraz düşündüğüm zaman, haksız gibi de görünmüyor. Yoksa bu konuda aynı fikirde değil miyiz?
– Bu iki farklı dizeyi yazan şairin sözleri arasında uyumsuzluk olduğunu kabul etmeliyim. Öncelikle iyi bir insan olmuş olmanın zor olduğunu söylerken, ardından sözlerini unutuyor ve bir süre önce Pittakos'dan duyduğu ve kendisinin de söylediği "iyi olmuş olmak zordur" sözlerini bir yana bırakı-

yor ve beğenmiyor. Bu nedenle kendi sözlerini bir başkası söylediği zaman ya kendi sözlerini kendisi beğenmemiş oluyor ya da ikisinden birinde hata yapıyor demektir.

Çoğu kimse bu sözleri alkışladı. Ben ise güçlü bir boksörden yumruk yemişim gibi gözlerimin karardığını ve başımın döndüğünü hissettim. Aslında şairin söylediklerini düşünebilmek için zaman kazanmak istedim ve Prodikos'a dönerek "Simonides ile hemşerisiniz. Ona yardımcı olmalısın. Homeros, Akhilleus'un saldırısına uğrayan Skamandros'un Simonides'den yardım isteyişini şu sözlerle ifade ediyordu: "Sevgili kardeşim bir olalım ve şu zalim adamı durduralım." Bizim durumumuz da şimdi buna benziyor. Ben de bu şekilde Protagoras, Simonides'i yenmesin diye onun yardımına geliyorum. Biraz önce senin kelimeler arasındaki ufak tefek farklılıklardan hareket etmeni sağlayan nasıl bir sanatın olduğu görüldü. Bu sanatının burada da işe yarayacağını düşünüyorum. Simonides'in birbirine uygun olmayan sözler söylemediğini sanıyorum. Fakat önce kendi düşüncelerini söyle. Sence olmuş olmak ve olmak aynı şey midir?

340

– Evet, bunlar farklı şeylerdir.
– Simonides, ilkinde gerçek bir iyi insan olmanın zor olduğundan bahsediyor değil mi?
– Evet.
– Pittakos'un söyledikleri konusunda ise şöyle bir fark var. Protagoras'ın düşündüğü gibi kendi söylediklerini tekrarladığı için değil, tamamen farklı düşündüğü için bundan memnun değil. Pittakos iyi olmanın değil, iyi olmuş olmanın zor olduğunu söylüyor. Evet Protagoras! Prodikos'a göre olmak ve olmuş olmak arasında fark var. Eğer ikisi aynı şeyler değilse,

Simonides'in sözleri arasında uyumsuzluk olmamış oluyor. Belki de Prodikos ve başkaları Hesiodos gibi düşünerek, "iyi insan olmak zordur" derler. Çünkü tanrılar erdemli olmanın ancak belirli bir çaba sonucunda elde edildiğini söylerler. Ancak bu bir kez elde edildikten sonra elde tutulması zor değildir.

Prodikos sözlerimden memnundu fakat Protagoras şöyle dedi: "Bir şeyi düzeltirken bir başka şeyi bozuyorsun."

– Protagoras! Ben bu kadar garip bir hekimim. Bir hastalığı düzeltmeye çalışırken onu tamamen canlandırıyorum.
– Evet, tam da bunu yapıyorsun.
– Neden?
– Herkes erdemi elde tutmanın kolay bir şey olmadığını bilir, eğer bir şair bunun tersini söylüyorsa hata yapıyordur.
– Neyse ki bu konuşma sürerken Prodikos da yanımızda. Protagoras! Bu Prodikos'un Simonides'e ya da daha eskilere dayanan bilgisi sanki tanrısal bir bilgi gibi. Bu kadar çok şey bilmene karşın bundan haberin yok. Ben de onu Prodikos'tan öğrendim, bu nedenle de iyi biliyorum. Simonides'in, kelimeleri senin kullandığından daha farklı bir anlamda kullandığını hiç düşünmüyorsun. Oysa Prodikos benim bu türden hatalarımı düzeltir. Örneğin korkunç kelimesini kullanma şeklim. Ben Protagoras korkunç bir bilgindir dediğim zaman, korkunç kelimesini kullandığım için beni eleştirir. Çünkü korkunç kelimesinin sadece kötü durumlar için kullanılabileceğini söyler. Oysa korkunç barış ya da korkunç sağlık gibi cümleler kurulmamaktadır. Fakat korkunç fakirlik diye bir şey vardır. Buradan da hareketle korkunç kelimesi- 341

nin kötü şeyler için kullanılabildiğini söyleyebiliriz. Aynı şekilde Keosluların gözünde ya da Simonides'e göre güç kelimesi, bir kötülük anlamına gelemez mi? Belki de hiç bilmediğin bir anlamda kullanılıyordur! Prodikos'a soralım. Prodikos! Sence Simonides zor derken neyi kastetmiştir.

– Kötü bir şeyi.

– Prodikos! Sence Simonides, Pittakos'un iyi olmuş olmak zordur dediğini duyduğunda, bunu iyi olmuş olmak kötüdür diye anlamış ve bu memnuniyetsizliği ortaya koymuş olabilir mi?

– Sokrates! Başka nasıl anlayayım? Hem Simonides, sürekli olarak kelimeleri farklı şekilde kullandığı için Pittakos'a eleştiride bulunurdu. Çünkü Pittakos Lesbosluydu, farklı bir lehçede konuşurdu.

– Peki Protagoras! Sen ne dersin? Prodikos'un söylediklerini duydun mu? Bu konuda ne söylemek istersin?

Protagoras yanıtında şöyle dedi: "Prodikos'un söylediklerini aklım almıyor. Bence Simonides bu kelimeyi herkesin anladığı anlamda, yani bir şeyi kolay olmayan şekilde elde etmek anlamında kullandı. Kastettiği kötü şeyler değildi.

– Bence de Protagoras! Bence de Simonides o sözcüğü bu şekilde kullanmıştı. Ancak Prodikos, senin onun görüşünü savunup savunamayacağını görmek için şaka yapıyor. Simonides'in zor ve kötü sözcüklerini aynı anlamda kullanmadığına yönelik bir delil de sonraki sözleri. Çünkü devamında şöyle diyordu: "Bunlar ancak tanrının elinden gelir." Eğer iyi olmanın aynı zamanda kötü olmak anlamına geldiğini ve bunun da sadece tanrıya ait bir özellik olduğunu söyleseydi saygısızlık yapmış olurdu. Oysa böyle bir davranış Keoslulara yakışmaz. İstersen bu

şiirde ifade edilenlerle ilgili görüşlerimi söylemeye hazırım ama sen söylemek istersen seni dinleyebilirim de.

– Sokrates! İstediğin gibi davranabilirsin. 342

Prodikos, Hippias ve diğerleri de benim anlatmamı istediler.

– Tamam. Şiirle ilgili düşüncelerimi açıklayacağım. Yunanistan'daki hiçbir yerde insanların bilim sevgisi Girit'te ve Lakedaimonia'daki insanlar kadar fazla değildir. Ancak buralardaki insanlar kendilerini göstermezler ve Protagoras'ın bahsettiği sofistler gibi davranırlar. Böylece diğer halkların, onların asıl üstünlük noktalarını anlamalarının önüne geçerler. Onlara sanki savaşta cesaret gösterme konusunda üstünlermiş gibi davranırlar. Bu nedenle birileri Lakedaimonialılar gibi bacakları sarılı bir şekilde gymnasionlara[8] gider ve kısa etekler giyerek etrafta dolaşırlar. Sanki Lakedaimonialıların Yunanistan'daki üstünlükleri buradan ileri geliyormuş gibi davranırlar. Eğer Lakedaimonialılar kendilerini gizlemek istemiyorlarsa ve istedikleri gibi konuşma niyetleri varsa, o zaman kendilerini taklit edenleri ve yabancıları kovup sofistlerle diledikleri gibi konuşurlar. Yine kendi gençlerinin yabancı ülkelerde kalmalarına da izin vermezler. Aslında Giritliler de aynı şeyi yaparlar. Bu sayede verilen eğitimin zarar görmemesini sağlarlar. Orada sadece eğitimli erkekler değil, aynı zamanda eğitimli kadınlar da yaşamaktadır. Bu söylediklerimin doğruluğunu ve felsefe konusunda konuşmaya alışkın olduklarını şuradan da

8 Yunan kentlerindeki eğitim kurumlarına verilen isim.

anlayabilirsiniz. En sıradan bir Lakedaimonialı ile konuşmaya başladığınızda sözleri ilk başta size çok anlamsız gelebilir. Oysa konuşmanın bir yerinde son derece yetenekli bir okçu gibi öylesine kuvvetli ve anlamlı bir şey söyler ki karşısında bir çocuk gibi kalırsınız. Eskiden de günümüzde de Lakedaimonialıların beden eğitiminden anladıkları şey felsefedir. Çünkü bu tür sözleri sadece çok iyi eğitim almış bir
343 insan söyleyebilir. Miletoslu Thales, Mytineli Pittakos, Prieneli Bias, Atinalı Solon, Lindioslu Kleoboulos, Kheneuslu Myson ya da Lakedaimonialı Khilon gibi kimseler Lakedaimonia eğitim anlayışına hayrandılar. Bu insanların kısa sözlerinde yüklü olan anlam tam da Lakedaimonililara uygundur. Tüm bu insanlar bir araya geldiler ve Apollon Tapınağı'nın önünde, Delphoi'de kendi bilgeliklerini ortaya seren şu sözü söylediler: "Kendini bil, ölçüsüzlükten uzak dur." Bunları neden anlattığımı merak edebilirsiniz. Amacım eskiden yaşamış bilge insanların Lakedaimonialılar gibi kısa sözler söylemeye alışkın olduklarını göstermekti. Pittakos'un "iyi olmuş olmak zordur" sözü bilinen, herkesçe söylenen ve beğenilen bir sözdü. Simonides ise bilge olmak istiyordu ve bunu yapabilmek için de bir düşünceyi yenebildiğini göstermesi gerektiğine inanıyordu. Bence bu şiirin yazılma amacı tamamen buydu. Şimdi şiiri birlikte inceleyelim ve haklı olup olmadığıma bakalım. Eğer Simonides, şiirin başlangıcında iyi insan olmak zordur demek isteseydi burada mutlaka elbette kelimesini de kullanması gerekecekti. Eğer Simonides Pittakos'u kendisine rakip olarak görmediyse, bu kelimeyi kullanmasının bir anlamı olur muydu? Pittakos iyi adam olmuş olmak zordur diyor. Simonides ise kendisine cevap veriyor ve "hayır olmuş olmak

değil elbette gerçekten olmak zordur." Burada gerçekten ve iyi kelimeleri birbirlerine bağlı değil. Zaten o da bu iki kelimeyi birbirine bağlamayı düşünmemişti. Çünkü amacı, iyi insanların bir kısmının gerçekten iyi, bir kısmının ise iyi olmadıklarını söylemek değil. Eğer böyle olsaydı Simonides'in tutarsız davrandığını söyleyebilirdik. Burada gerçekten kelimesi, Pittakos ve Simonides arasındaki konuşmanın gereği olarak kullanılıyor. Önce Pittakos diyor ki "İyi olmuş olmak zordur." Ardından da Simonides yanıt 344
veriyor: "Hayır Pittakos! Eli, ayağı, kafası düzgün bir insan olmak elbette zordur, ancak olmuş olmak imkânsızdır". Bu nedenle cümlede elbette kelimesinin olması yersiz değildir. Ancak gerçekten de kelimesinin cümlenin sonunda yer alması daha uygundur. Şiirin devamındaki ifadeler de söylediklerimin doğruluğunu ortaya koyuyor. Şiir o kadar güzel ve özenli bir şekilde yazılmış ki diğer parçalar arasındaki uyumu da kolayca gösterebiliriz. Fakat bunu yapmak oldukça uzun sürecektir. Bunun yerine genel olarak şiiri inceleyerek, onun yazılma amacının Pittakos'un düşüncelerini yenebilmek olduğunu göstereceğim. Simonides bir yerde şöyle bir ifade kullanıyor. Birebir değil ama kabaca şöyle: "Gerçekten de iyi adam olmak zordur ancak bir süreliğine başarılabilir. Fakat Pittakos'un dediği gibi, her zaman bu şekilde olmuş olmak imkânsızdır. Bu, insanlara değil tanrılara ait bir özelliktir. "Bir insanın büyük bir felaket yaşamadığı sürece kötü olmaması imkânsızdır." Örneğin bir gemide olanlar için büyük bir felaket yaşamak nedir? Eğer o işi bilmeyen birisiyse, onun yapabileceği bir şey yoktur. Yani yerde olan birini yere deviremezsiniz. Fakat daha önceden bir şey yapabilecek durumda olan insanların bir şey

yapamamaları durumu söz konusu olabilir. Örneğin bir gemi kaptanının büyük bir fırtınada, çok kötü hava koşullarında ya da bir hekiminin benzeri bir zor durumda yapacak bir şeyleri olmaz. Bir başka şair şöyle diyordu: "İyi insan bazen de kötü olabilir." İşte bu durumda da iyi insan kötü olabilir. Fakat kötü olanın, zaten kötü olduğu için tekrar kötü olma şansı yoktur. Bu durumda bilen, bilge ve iyi bir insanın zor durumda kaldığı zaman kötü olmaması imkânsızdır. Pittakos ise olmuş olmak zordur diyordu. Evet, olmak zordur ama becerilebilir fakat olmuş olmak imkânsızdır. "İyi insanlar bir şeyi başarırlarsa
345 iyidirler, başaramazlarsa kötüdürler." Burada başarmak neyle ilgilidir? İnsanı iyi yapan şey nedir? Yazı yazmak konusunda harfleri iyi bilmek başarmak mıdır? Peki ya iyi hekimin başarılı olması için ne gereklidir? Hastaları iyileştirmek midir iyi olmak? Ya iyileştiremeyenler kötü müdürler? Ya da kötü hekim kimlere denir? Kötü hekim olabilmek için öncelikle hekim olmak, ardından da iyi hekim olmak gereklidir. Fakat bizler hekim değiliz, bu işi beceremesek de hekim olmayız. Dülgerlik ya da diğer zanaatlar için de aynı durum söz konusudur. İnsan başarısızsa ve hekim değilse, zaten onun kötü hekim olması söz konusu değildir. Yine iyi bir insan yaşlılık, hastalık nedeniyle ya da başka nedenlerden dolayı kötü olabilir. Kötü olmamızın tek bir nedeni vardır, o da bilginin yok olmasıdır. Oysa kötü olanın kötü olması imkânsızdır, çünkü kötü olabilmek için öncelikle iyi olmak gereklidir. Şiirde iyi adam olmuş olmaktan bahsediliyordu. Burada, her zaman bu şekilde olamayız, ancak bir ara iyi olmak, sonra kötü olmak mümkündür düşüncesi vardır. İnsanlar ne kadar uzun süre boyunca iyi kalıyorsa o kadar iyidirler ve

tanrılar da bu türden insanları çok daha fazla severler. Tüm bu ifadeler Pittakos'a yöneliktir. Zaten devamında şöyle diyor: "Bu nedenle olanaksız olanı elde etmeye çalışmayacağım. Böyle bir dünyanın meyvelerini alan bir insan olarak boş işlerin ardından gitmem. Ama bulursam da size haber veririm." Evet, Simonides şiir boyunca Pittakos'a eleştirilerini sürdürür: "Her kim ki isteyerek kötülük yapmıyorsa onu severim, ancak olanaksız olanla mücadele etmek tanrılar için bile imkânsızdır." Bu sözlerin Pittakos'a yönelik olduğu açıktır. Çünkü bir insanın isteyerek kötülük yapmayacağını bilmesi nedeniyle Simonides'in isteyerek kötülük yapmıyorsa ifadesini kullanması da bilinçlidir. Bence hiçbir bilge insan bir başkasının bilerek hata yapacağını, günaha gireceğini veya kötü şeyler yapacağını düşünmez. Bütün bu durumlarda bu türden işlerin bilinçli olarak yapılmayacağı kabul edilir. Simonides'in amacı da isteyerek kötülük yapmayanları övmek değil. Buradaki isteyerek ifadesi kötülükle ilişkili değildir. Bazen iyi bir insan, istemeden de olsa diğer insanları övmek 346
zorunda kalır ve onlara dostluk gösterir. Bazen insan sevdiği bir insandan ya da ailesinden veya vatanından bir kötülük görebilir. Kötü insanlar yakınlarının yaptığı kötülüklerden memnun olurlar. Bu sayede kendi hatalarından kaynaklanabilecek durumların üstünü örtebilmek için, diğer insanların yaptıklarını anlatarak aradaki düşmanlığını artırırlar. Oysa iyi insanlar bu hataları örtmeye ve düzeltmeye çalışırlar. Ailelerinden, sevdiklerinden ya da vatanlarından bir kötülük görseler, yapılan haksızlıklara öfkelenseler de bir şekilde kendilerine kötülük yapanlara iyi şeyler söylemeye ve kendilerini sakinleştirmeye çalışırlar. Simonides sanırım Pittakos'un

çoğu zaman tiranları istemeden de olsa övmek zorunda kaldığının farkındaydı. Onu eleştirdiği için, bu tür şeylerden hoşlandığının sanılmamasını istiyor ve şu şekilde devam ediyor: "Bence bir insanın çok kötü ve değersiz olmaması yeterlidir. O insanın sadece devletlerin varlığını sürdürmeye yarayan doğruluğu ve aklı başındalığı bilmesi gerekir. Bu türden insanları eleştiremem, zaten eleştirmeyi de sevmem. Oysa aptalların soyu, sayılamayacak kadar fazladır. Hem de bu insanları eleştirenleri bıktıracak kadar çok sayıdadırlar. Ayıp olmayan her şey ise, iyidir." Simonides'in burada söylemek istediği şey, siyah olmayan her şey beyazdır demek değil. Hem zaten bu saçma olacaktır. Sadece eleştirilmemek için, bunu yapmak yeterli olacaktır demek istiyor. Dünyanın meyvelerini toplayan insanlar arasında hatasız birini aramadığını, ancak bulursa da haber vereceğini söylüyor. Yani kusursuz bir insan bulamazsınız. Ancak şu özelliklere sahip bir insan benim için yeterlidir. Bu türden insanları överim ve onlarla dostluk kurarım. Pittakos ile konuştuğu için, bu kısımlarda Mytilene lehçesiyle konuşmuş: "Kötülük istemeyen herkesi överim ve onlarla keyifle dostluk kurarım." Aslında burada keyifle kelimesinden önce, cümlede bir nokta olması gerekir. Fakat demek istiyor ki istemeden dostluk kurmak zorunda olduğum ya da övdüğüm insanlar da var. Pittakos da
347 doğru kabul edilebilecek şeyler söyleseydi onu eleştirmezdim. Fakat çerçeve doğru olmasına rağmen içinde öyle hatalar var ki seni eleştirmemin nedeni bu. Evet Prodikos ve Protagoras, bana kalırsa Simonides'in şiirini yazarkan taşıdığı düşünceler bunlardı.

Hippias, "Bence şiir konusundaki görüşlerini çok güzel anlattın Sokrates! Konu hakkında benim

de anlatacağım güzel şeyler var. İzninizle konuşayım" dedi. Alkibiades ona şu şekilde yanıt vererek devam etti: "Tabii ki seni dinlemek isteriz Hippias! Ama bırakalım da Protagoras ve Sokrates aralarındaki konuşmayı sürdürsünler. İstiyorsa Protagoras sorsun ve Sokrates yanıtlasın ya da Sokrates sorup Protagoras da yanıtlayabilir." Sonra şöyle dedim: "Seçim yapmayı Protagoras'a bırakmak istiyorum ama konuşmak istediğim konu bu şiirler değil. Bunun yerine ilk başta sorduğum soruya yanıt almak istiyorum. Bu konuyu incelemek beni daha çok memnun edecektir. Şiir hakkında konuşmak, biraz da sıradan ve cahil insanların sohbetlerine benziyor. Bu insanlar birlikte içtikleri zaman konuşacak konu bulamazlar ve bu nedenle de durmadan flavtacıya daha fazla para verirler. Evet, kendi seslerini ayarlayamadıkları için flavtacıya verdikleri para artar ve ancak bu şekilde zamanlarını geçirirler. Fakat bilgili insanların ziyafetlerinde flavtacı, kitharacı ya da başkaları yoktur. Bu insanların konuşabilmek için gürültüye ihtiyaçları olmaz. İçtikleri sırada da kendi iç sesleri sayesinde sessiz kalmayı ve başkalarını dinlemeyi bilirler. Şimdi bazılarımız, bu türden insanlar olduklarını düşünerek kendisiyle övünüyor. O halde bizlerin de böyle bir toplantıda yabancı sesleri, tam olarak ne olduğuna anlam veremediğimiz ifadeleri tartışmamız anlamlı değil. Önemli insanlar, bu tür 348
konulardan konuşmazlar, sadece içlerinden gelen ve kendilerinin ortaya koydukları konular hakkında konuşurlar. Bana kalırsa bizim de aynı şekilde davranmamız gerekir, şairler hakkında konuşmak yerine kendi söylediğimiz şeylerin doğru olup olmadığına bakalım. Eğer soru sormaya devam etmek istersen ben yanıtlarım, eğer benim soru sormamı

istersen de sorarım. Böylece daha önce yarıda bıraktığımız konuşmayı sonlandırmış oluruz."

Bunun gibi başka şeyler de söyledim ama Protagoras beni dinlemedi. Sonra Alkibiades Kallias'a dönüp dedi ki: "Protagoras'un konuşup konuşmayacağını söylemesi doğru olmaz mı? Ya konuşması gerekir ya da konuşmayacağını söylemesi gerekir. Bu sayede bizler de ne yapacağımızı bilmiş oluruz. Belki de Sokrates de biz de farklı insanlarla konuşmayı tercih ederiz." Sanırım hem Alkibiades'in bu söyledikleri, hem de Kallias'ın ve diğer insanların ricaları nedeniyle Protagoras utandı. En sonunda konuşmaya ikna edildi ve soruları benim sormamı, kendisinin de yanıt vereceğini ifade etti.

– Protagoras seninle aklımda netleştiremediğim sorunları konuşmak istiyorum. Başka bir amacım yok, hem Homeros'un şu sözlerinin doğru olduğuna da inanıyorum. "İki kişi beraber de gitseler biri daha önce görebilir." Evet, bence de insanlar birlikte hareket ettikleri zaman kendi sözlerini, düşüncelerini güçlendirebilirler. Bu insanlar kendi düşüncelerini başka insanlarla paylaşıp onlar tarafından da onaylandıklarında mutlu olurlar. Bu konuda konuşmaktan en çok hoşlandığım kişi sensin. Çünkü bilgili insanları ilgilendiren konularda, özellikle de erdem konusunda bana diğer herkesten daha fazla yardımcı olacağına inanıyorum. Hem senin dışında başka kime gidebilirim. Bazıları, kendileri erdemli olmalarına karşın diğer insanları erdemli yapamazlar. Oysa sen daha farklısın. Hem kendin erdemlisin hem de başka insanları erdemli yapabiliyorsun, kendine güvenin son
349 derece fazla. Bu nedenle de Yunanistan'da dolaşıyorsun, bilgini kendine saklamak yerine başkalarına

yayıyorsun. Kendine sofist ismini veriyorsun, erdem öğretmeni olduğunu söyleyip eğitim konusunda bilgili olduğunu iddia ederken, aynı zamanda verdiğin eğitim karşılığında para da alıyorsun. İşte böyle bir insan karşısında o kimsenin düşüncelerini dinlememek, ona akıl danışmamak, konuşmamak ya da düşüncelerimi paylaşmamak olmaz. Bunu yapamam. Şimdi senden ricam, verdiğim bazı yanıtları bana hatırlatman, bazılarını ise birlikte incelememiz. Sanırım şurada kalmıştık: Bilgelik, dindarlık, ölçülülük, doğruluk, cesaret gibi beş şeyin tek bir ismi var mıdır? Yoksa bunların her biri ayrı özelliklere sahip ve birbirlerinden farklı şeylere verilen isimler midir? Bu soruya daha önce bunların her birinin farklı şeylerin isimleri oldukları ancak hepsinin birden erdemin de bölümleri olduğunu ifade ederek yanıtlamıştın. Bu şeylerin birbirlerine de bütüne de benzemediklerini savunmuştun. Onların durumlarını bir altın parçası gibi değil de yüzün birbirlerine ve ait oldukları şeye benzemeyen parçalarına benzetmiştin. Halen aynı fikirde misin? Belki de bu konudaki görüşün değişmiştir. Eğer değiştiyse lütfen söyle. Bundan önce bazı şeyleri beni denemek için söylediğinin farkındayım, bu nedenle fikrin değiştiyse lütfen söyle.

– Sokrates! Bunlar erdemin bölümleridir. Belki dördü arasında bir benzerlik kurabilirsin ancak cesaret bunların çok dışındadır. Çok sayıda doğru olmayan, dinsiz insan bulabilirsin ancak bunların arasında da cesur insanlar vardır.

– Evet, bu söylediğin önemli. Peki, cesur insanlar dediğimiz zaman aklına cüretli olanlar mı geliyor?

– Evet, çünkü onlar herkesin korktuğu şeyleri yaparlar.

– Peki, erdem güzel bir şey midir yoksa onu bize güzel diye mi öğretiyorsun.

– İnsanın erdemin güzel olmadığını iddia etmesi için deli olması gerekir.
– Hepsi güzel midir, yoksa bazı kısımları güzel bazıları çirkin midir?
– Hayır, hepsi çok güzeldir.
– Kimler kuyulara cesaretle inerler?
350 – Dalgıçlar.
– Neden cesaret gösterirler? İşlerini bildikleri için mi yoksa başka bir nedenle mi?
– İşlerini bildikleri için.
– Kimler atın üzerinde başarılı bir şekilde savaşırlar? Ata binmesini bilenler mi bilmeyenler mi?
– Bilenler.
– Peki, kimler düzgün olmayan bir kalkanı kullanabilir? Kalkan kullanmasını bilenler mi bilmeyenler mi?
– Bilenler. Böyle söyleyerek bilenler mi, cahiller mi; yoksa bir şeyi öğrenmiş olanlar mı yoksa öğrenmeden önceki halleri mi daha cesurdur diye sormak istiyorsan bilenler ve öğrenenler diyebilirim.
– Yine de tüm bunları bilmemelerine rağmen cesaretle hareket eden insanlarla karşılaştın mı?
– Tabii ki karşılaştım. Bu insanlar da çok cüretkârlar.
– Cüretkârlar da cesur sayılabilirler mi?
– Hayır, sayılamazlar. Böyle olsaydı cesaret kötü bir şey olurdu. Çünkü bu deliliktir.
– Daha önce cesur insanlar cüretkârdırlar dememiş miydin?
– Evet, halen de aynı fikirdeyim.
– Ancak sana göre cüretkâr olup da cahil olanlara deli denir. Çünkü daha önce bilgili olanlar cüretkâr, cüretkârlar cesur ve cesurlar da cesaretlidir demiştin.
– Sokrates! Yanıtlarımı yanlış hatırlıyorsun. Bana cesur insanların cüretkâr olup olmadıklarını sor-

duğun zaman cüretkârdırlar dedim. Ancak cüretkârlar cesur mudurlar diye sorsaydın sana her cüretkârın cesur olmadığı yanıtını verirdim. Cesurların cüretkâr olduklarını söyledim ama zaten sen de burada bir hata bulamadın. Bilen insanların cahil oldukları zamanlardan ya da bilgisiz insanlardan daha cüretli oldukları sonucundan hareketle cesaretin ve bilginin ortak olduğu sonucuna ulaştın. Bu mantıkla hareket ettiğinde, gücün ve bilginin de aynı şey olduğunu söyleyebilirdin. Önce güçlülerin egemenlik kurup kuramadıklarını sorardın, kurarlar diye yanıt vermemin ardından güreşi bilenlerin bilmeyenlerden ya da öğrenmeden önceki hallerinden daha fazla mı egemenlik kuracak durumda olduklarını sorardın. Yine evet yanıtını verdiğimde, biraz önceki mantıkla hareket ederek bilgi eşittir güç diyebilirdin. Sana egemenlik kurabilenler güçlüdürler derim ama bu egemenlik kurabilmekle aynı şey değildir. Sadece hırsla ve delilikle de egemenlik kurabilirsin. Ancak gücün olması, doğadan kaynaklanır ve iyi beslenen bir beden sayesinde olur. Aynı şekilde cesaret ve cüretkârlık da aynı şey değildir. Her cesur insan cüretkâr olabilse de her cüretkâr insan cesur değildir. Cüretkârlığı da egemenlik kurmaya benzetebiliriz, o da bilginin dışında hırs veya delilik sonucunda ortaya çıkabilir. Fakat cesaret, doğadan ya da iyi beslenen bir ruhtan kaynaklanır. 351

– Protagoras! Sana göre bazı insanlar iyi, bazı insanlar kötü şekilde mi yaşarlar?

– Evet.

– Peki, yaşamı acılar içinde geçen bir insan iyi bir yaşam sürmüş müdür?

– Hayır.

– Ölene kadar keyifli bir yaşam sürseydi, güzel diyecektik değil mi?
– Tabii ki.
– Yani keyifli bir yaşam iyi, keyifsiz bir yaşam kötüdür.
– Hoşa giden şey güzelse, iyidir.
– Olamaz. Protagoras! Sen de herkes gibi hoşa giden bazı şeylerin iyi, bazılarının ise kötü mü olduğunu iddia ediyorsun? Diğer sonuçları boş verelim, bazı şeyler hoş oldukları için iyi, hoş olmayan şeyler oldukları için de kötü şeyler değil midir?
– Bence o kadar basit değil. Yani hoşuma giden her şey iyi, gitmeyen her şey kötüdür diyemem. Sadece soruna yönelik değil, yaşamımdaki diğer her şeye göre de yanıt vermem daha doğru olacaktır. İşin doğrusu bazı hoş şeyler iyi değildir ya da hoş olmayan bazı şeyler kötü değildir. Öte yandan bazı şeyler ise hem iyi hem de kötü olmayan şeylerdir.
– Sana göre hoş şeyler hazla ilgili ya da haz getiren şeyler midir?
– Kesinlikle.
– Şuna ne dersin: Hoş olan hoş olduğu için iyidir ya da haz haz olduğu için iyi değil midir demem arasında fark var mı?
– Senin gibi yapacağım ve her zaman dediğin gibi biraz düşünelim diyeceğim. İncelememizin sonucunda hoş olanın ve iyinin aynı şey olduğu sonucuna varırsak anlaşmış oluruz, yoksa tartışmaya devam ederiz.
– Tartışmayı sen mi yoksa ben mi idare edeyim?
– Sen başlattığına göre sen idare et.
352 – Tamam şu şekilde incelemeye çalışalım: Bir insanın sağlıklı olup olmadığını görebilmek için ona dışarıdan bakmamız gerekiyorsa, önce görünen yerlerine bakıp ardından da sırtını, göğsünü görebilmemiz için

soyunmasını isteriz. Bu şekilde onu daha iyi muayene edebiliriz. Ben de benzer bir yola girmek istiyorum. İyi ve hoş hakkındaki düşüncelerini öğrendim, sırada şu var: Protagoras bana bilim hakkında ne düşündüğünü anlatır mısın? Herkesle aynı fikirde misin yoksa başka görüşlerin de var mı? İnsanlar bilimde güç, emir, yönetme gibi şeylerin olmadığını düşünürler, insanı yöneten şeyin de bilim olmadığını düşünürler. Hırs, acı, aşk, zevk, haz, korku ya da aşırılık ayrı şeylerdir. Bu insanlara göre bilim, sanki bir sürü şey nedeniyle her yere koşuşturmak zorunda kalan köleye benzer. Sen de aynı fikirde misin? Yoksa bilim, insanları kendi gücü altına almayı başarabilen bir şey midir? Bir insan iyiyi ve kötüyü biliyorsa, o insan kandırılabilir mi? Bilimin dışında ona bir şey yaptırma şansımız var mıdır? Akıl, insanın işine yarayan bir güç müdür değil midir?

– Sokrates! Ben de bu fikirdeydim. Bilim ve bilgelik, en önemli güçlerdir. Zaten benim bu fikirde olmamam garip olurdu.

– Protagoras çok haklısın. Ancak senin de bildiğin gibi, çok sayıda insan bizim gibi düşünmüyor. Bazıları da iyi olan şeyi yapma şansları olduğu halde bunu yapmıyor, nedeni sorulduğu zaman ise zevk, acı ya da biraz önce sıraladığım şeylerden birini neden olarak gösteriyor.

– Sokrates! İnsanlar çoğu şeyde olduğu gibi bu konuda da hata yapıyorlar.

– Zevk nedeniyle hata yaptıklarını söyleyen insanlara hata yaptıklarını göstermeye çalışalım. Böylece bu 353
insanları hatalarından döndürebiliriz. Bu insanlara hata yaptıklarını söyleseydik bize şöyle derlerdi: "Protagoras! Sokrates! Bu durumun nedeni kendini zevke kaptırmak değilse siz ne diyorsunuz? Bizimle düşüncenizi paylaşın."

– Sokrates! Çoğunluğun düşüncesini incelememize gerek var mı?

– Sanırım cesaret ve erdem arasındaki ilişkiyi kurabilmek için bunu yapmamızda yarar var. Biraz önce incelemenin devam etmesi için konuyu idare etme işini bana bırakmıştın. İstersen bunu sana devretmeye hazırım.

– Haklısın, devam etmelisin.

– Biraz önce bize sorduklarını tekrarlasalar ve kendini zevke kaptırmanın ne anlama geldiğini sorsalar, onlara şöyle yanıt verirdim: "Protagoras ve ben size bunu anlatmaya çalışacağız. Yemek ve cinsel ilişki gibi zevklere kendinizi kaptırdığınızda bunların kötülüklerini bildiğinizi ancak kendinizi engelleyemediğinizi mi söylüyorsunuz?"

– Evet, diye yanıt verirler.

– Bu durumda şöyle sormamız gerekir: Bu tür şeylere neden kötü diyorsunuz? Zevk veren ya da hoş şeyler oldukları için mi yoksa gelecekte bunlardan kaynaklanabilecek hastalık ve benzeri kötülüklerden dolayı mı? Eğer gelecekte bu türden kötülüklere yol açmayacak olsalar ve bu işten sadece keyif alıyor olsanız onlara yine de kötü diyecek miydiniz? Protagoras, sence bu soruyu sorduğumuzda verilecek yanıt, "gelecekte getireceği kötülükler dışında başka bir şeyden dolayı kötü demeyiz" lafından farklı olabilir miydi?

– Tabii, bunun dışında başka bir yanıt vermezlerdi.

– Peki, hastalık ya da fakirlik çeşitli acıları beraberinde getirir değil mi?

– Sanırım evet diyeceklerdir.

354 – Bu durumda Protagoras'ın ve benim iddia ettiğimiz şekilde bu acılar zevkleri engelledikleri için kötüdürler, değil mi? Ne dersiniz?

İkimiz de bu söyleyeceğimizi onaylayacaklarını düşünüyorduk.

– Peki, bu insanlara bu kez de tersini soralım. Yani acı verici bazı şeyler, örneğin talim yapmak askeri beceri, yarayı dağlamak hekimliği ya da, tatları iğrenç ilaçlar sağlığı kazandırırlar değil mi? Bunlar hem acı verici şeylerdir hem de iyi şeylerdir değil mi? Ne derlerdi?
– Evet, derlerdi.
– Peki, bu türden şeylerin iyi olmasının nedeni nedir? O anda ortaya çıkardığı ağrılar, acılar, mide bulandırıcı şeyler mi yoksa daha sonrasında sağlığınızı düzeltmesi, devletinizin güçlenmesi ve diğer devletleri egemenlik altına alması ya da zenginleştirmesi midir? Bence ikinci söylediğimizi doğru bulurlardı.
– Haklısın.
– Bu türden şeyler de daha sonrasında zevk verdikleri ve acıdan kurtardıkları için iyi olarak kabul ediliyorlar, değil mi? Bir şeyin iyi olduğunu söylerken zevk ve acı kavramları üzerinden düşünmüyor muyuz?
– Doğru.
– Bu durumda zevk iyi bir şey olduğu için elde edilmeye çalışılır, acı ise kötü bir şey olduğu için uzak durulmaya çalışılır.
– Evet.
– Yani zevk iyi, acı kötü bir şeyse, zevk bile daha sonrasında elde edebileceğimiz başka zevkleri engellediği oranda kötü bir şeye dönüşür. Zevkin kötü bir şey olduğunu düşünmemize yol açan başka bir neden varsa onu bilemem. Fakat bulabileceğimizi de zannetmiyorum.
– Seninle aynı fikirdeyim.

– Acı için de benzeri şeyleri söyleyemez miyiz? Yani acı bizi kötü şeylerden ve başka acılardan kurtarıyorsa, iyi bir şeydir. Yine acının iyi bir şey olduğunu düşünmemize yol açan başka bir neden varsa bilemem. Fakat bulabileceğimizi de zannetmiyorum.

– Haklısın.

– Bana bu konuşmayı neden bu kadar uzattığımı sorsanız şöyle derdim: Zevk konusu hakkında konuşmaya başladıktan sonra bunu bırakmak zor. Hem her
355 şey, tek bir doğrultuda ilerliyor. Öte yandan iyinin ve kötünün zevk ve acı dışında başka nedenlerden kaynaklandığını biliyorsanız, henüz geç kalmadık. Ancak acı olmadan bir yaşam sürmeyi tercih ediyorsanız ve iyiliği ve kötülüğü zevk ve acı kavramları dışında başka şeylerle anlatabilecek durumda değilseniz, sözlerime dikkat edin. Söylediklerinizi saçma şeyler. Çünkü insanlar bir şeylerin kötü olduğunu bilirler ve farklı şekilde davranma ihtimalleri olmasına rağmen bunu yapmazlar, ne de olsa kendilerini zevke kaptırmışlardır. Bazen de iyinin bilinmesine rağmen, kendini zevke kaptırma nedeniyle bunun yapılmadığı söylenir. Bu da yanlış. Hoş, iyi, kötü, zahmetli gibi kelimeler kullanmak yerine, biraz önce söylediğimiz iki kelimeyi yani iyiyi ve kötüyü kullansak, daha sonra da hoş ve zahmetli desek ne kadar saçma şeyler söylediğiniz hemen anlaşılır. Bu durumda biri bir kötülük yapsa ve bunun nedeni bize sorulsa artık kendini zevke kaptırdığını söyleyemeyiz. Çünkü zevkin ve iyinin aynı şey olduğunu gördük. Bu soruyu soran insana, kendini zevke kaptırdığı için kötülük yaptığını söylesek, o insan da alaycı biriyse şöyle diyecektir: " Kötülüğün kötü olduğunu bilmesine rağmen halen kötülük yapıyor, çünkü kendisini iyiliğe kaptırmış. İyinin kötüyü yen-

mesi gerekmez mi?" Yenemeyecek durumda olduğunu söylememiz gerekir. Zaten yener dersek bu kez adamın kötülük yapmadığını da söylemiş olacaktık. Yine bu insan, iyinin kötüyü ya da kötünün iyiyi yendiğini nasıl anlayacağımızı sorsa, cevap olarak herhangi birinin diğerinden daha büyük ya da küçük olmasına bağlı olarak değiştiği yanıtını vermemizi bekleyecektir. Bu yanıtı verdiğimizde de haklı olarak "kaptırmak diye isimlendirdiğiniz şey küçük bir iyilik yerine, büyük bir kötülük seçmektir" diyecektir. Şimdi de hoş ve zahmetli kelimelerini kullanalım. Daha önce de söylediğimiz gibi, bir insan bir şeyin kötü olduğunu bilmesine ve o şey zor olmasına rağmen onu hoş olduğu için yapıyor. Bu noktada hoş olanın zahmetli olanı yenecek güçte olmaması gerekir. Peki, hoşluk ve zahmetlilik arasında fazlalık ya da eksiklik dışında herhangi bir belirleyici değer var mıdır? Yani biri diğerinden daha büyük ya da küçük olabilir, güçlü ya da zayıf olabilir. Fakat bana halihazırdaki zevkin ve zahmetliliğin gelecekteki zevkten ve zahmetlilikten daha üstün görülmesi söz konusu deseler, söyleyeceğim şey, bunun bir üstünlük farkı olduğudur. Evet, üstünlük dediğimiz şey budur. Bu durumda terazi kullanmayı bilen bir insan gibi hareket etmeliyiz. Bir kefede zevk verici şeyler, diğer kefede de zorlu şeyler olsun. Hem halihazırdakiler hem de gelecektekiler tartılsın ve sonunda hangi tarafın daha ağır bastığına bakalım. Eğer tartıda zevk verici şeyler varsa, o zaman her zaman daha ağır basanı seçmelisin, birbiriyle tartılanlar zorlu şeyler ise, o zaman da daha hafif olan seçilmelidir. Eğer zevk verici olanlar ve zorlu olanlar tartılıyorsa, zevk verici şeyler ağır basıyorsa ve gelecekte olanlar halihazırdakilerden ya da halihazırdakiler gelecektekilerden

356

daha zevk vericiyse, yapacağımız şey o olmalıdır. Eğer zorlu olanlar ağır geliyorsa, o zaman da o işi yapmamalıyız. Bunun dışında bir davranış söz konusu olabilir mi? Bence olamaz.

– Aynı fikirdeyim.

– Peki, bir şeye yakından baktığımızda onu daha büyük görmez miyiz? Yani uzaklaştıkça [gözümüzde] küçülür değil mi?

– Tabii ki.

– İncelik ve kalınlık için de aynı durum geçerlidir, değil mi? Ses de yakından geldiğinde daha güçlüdür.

– Haklısın.

– Belirleyici olan büyük olanı seçmek ve küçük olandan uzak durmak olsaydı, hepimiz birden ölçü sanatına göre mi yoksa görünene göre mi hareket etmiş olurduk? Görünenlere baksaydık hata yapmış olmaz mıydık? Her şeyin farklı şekillerde anlaşılabilmesine, büyüğü ya da küçüğü seçtiğimiz zaman pişmanlıklara uğramaz mıydık? Oysa ölçü sanatı bizim kurtarıcımızdır. Bizlere gerçeği gösterir, gerçeği gösterdiği için de ruhumuzu rahatlatır ve bu sayede bizi de kurtarmış olur. Evet, bu durumda belirleyici olan ölçü mü yoksa görünenler midir?

– Ölçü sanatıdır belirleyici olan.

– Aynı şekilde bizim için önemli olan tek ve çift olanı seçebilmek olsaydı, ister kendileriyle isterse de birbirleriyle karşılaştırarak uzakta ya da yakında bulu-
357 nan az olanı ve çok olanı seçmek söz konusu olsaydı bize ne yardımcı olurdu? Yanıt, bilim dışında başka bir şey olabilir mi? Yine az olanı ve çok olanı göstereceği için başvurmamız gereken ölçü olmaz mıydı? Tek ve çift söz konusu olduğu zaman ise yardımcı olacak olan matematikti. Bu dediklerimiz doğru mudur?

– Doğrudur.
– O halde bizleri kurtaracak olan zevkleri ve acıları doğru değerlendirebilmektir. Bunlar yakın ya da uzak, çok ya da az veya büyük ya da küçük olsalar da doğru seçilmelidirler. Azlık ya da çokluk üzerinden yürüyecek olan bir inceleme de ölçü sanatına bağlı olacaktır.
– Doğru.
– Ölçmek, bilim ya da sanattır.
– Evet.
– Ölçmenin, nasıl bir bilim ya da sanat olduğu konusunu sonraya bırakalım. Şimdilik Protagoras ile olan incelememizde onun bilim olduğunu kabul etmemiz yeterli. Hatırlar mısınız bir süre önce Protagoras ile beraber hiçbir şeyin bilimden daha üstün olmadığını, bilimin zevklerden daha önemli olduğunu söylediğimizde, insanın bazen kendini zevke kaptırabileceğini söylemiştiniz. Bunu kabul etmediğimizde, o halde Sokrates ve Protagoras bunun ne olduğunu bize anlatsınlar demiştiniz. O anda bu dediğinizin cahillikten kaynaklandığını söyleseydik bizimle alay edebilirdiniz. Oysa şimdi böyle olmadığını söylerseniz, siz kendinizle alay etmiş olursunuz. Sizler de zevk ve acı arasındaki seçimin iyiye ve kötüye bağlı olduğunu ve buradaki hatanın bilim eksikliğinden kaynaklandığını söylediniz. Bilim dışında, ölçme sanatı konusunda da eksiklikler olduğu için hata ortaya çıkmaktadır. İnsanların bilim eksikliğinden dolayı yaptıkları yanlışların cahillikten kaynaklandığını sizler de biliyorsunuz. Bu durumda kendini zevke kaptırmak, en kötü cahillik gibi görünüyor. Protagoras, Prodikos ve Hippias! Şu an buradalar ve bu hastalığı iyileştirebileceklerini söylüyorlar. Fakat sizler hataların nedenini ca-

hillikte aramıyorsunuz, bu nedenle de bu insanların yanına kendiniz gelmediğiniz gibi çocuklarınızı da göndermiyorsunuz. Bütün bu şeylerin öğretilemeyecek şeyler olduğuna inanıyorsunuz. Bu insanlara para vermediğiniz için de ne kendinize ne de dev-
358 lete ait işleri düzeltebiliyorsunuz." Evet, Protagoras ve ben bu şekilde yanıt verirdik. Evet, Protagoras dışında Prodikos'un ve Hippias'ın da soruyu yanıtlamaları gerekir. Çünkü onların da bu konuşmaya katılmaları gerekir. Ne dersiniz söylediklerim doğru mu?

Herkes söylediklerime hak verdi.

– Bu durumda zevk verenin iyi, zorlu olanın kötü olduğunda hemfikiriz. Prodikos! Bir süreliğine eşanlamlılar arasındaki küçük farklara aldırış etme! Prodikos! Zevk verici olana eğlenceli, keyifli ya da başka bir isim verebilirsin, senden sadece soruma yanıt vermeni istiyorum.

Gülümsedi ve kabul etti. Diğerleri de buna razıydı.

– Peki ya şuna ne dersiniz? Zevkli ve acıdan uzak bir hayatı sağlayan şeyler güzel değil midir? Her güzel şey de iyi ve yararlı değil midir?

Herkes bunu da doğru buldu.

– Eğer zevk verici olan iyiyse, hiç kimse kendi yaptığından daha iyi bir şeyler olduğunu bilmesine rağmen bunu yapmamazlık edemez. Hele ki bunu yapabilecek durumdaysa. Bu nedenle de kendimizi zevke

kaptırmak cahillikten, kaptırmamak ise bilgelikten kaynaklanır.

Herkes hak verdi.

– Cahillik nedir? Cahillik dediğimiz şey, önemli konularda yanlış bilgilere sahip olmaktır değil mi?

Herkes bunu da onayladı.

– O halde ister istemez şu sonuca ulaşacağız. İnsanlar kötü bir şeyi bilerek yapmazlar, doğamız gereği iyi şeyleri kötü şeylerden daha üstün görürüz. Yine iki kötü şey arasında bir seçim de yapmamız gerekse, herkes daha az kötü olanı seçer.

Herkes hemfikir oldu.

– Peki, korku ya da dehşet diye bir şey var mı? Prodikos! Ne dersin? Bu kelimeleri kullandığımız zaman, bir tehlikenin yaklaştığını mı anlıyoruz?

Protagoras ve Hippias benimle aynı fikirdeydi. Ancak Prodikos itiraz etti ve buna korku denileceğini, dehşet denilmeyeceğini belirtti.

– Prodikos, kelimeleri ayrıntılı incelemeye gerek yok. Söylemek istediğim şey şu: Biraz önce söylediklerimiz doğruysa, bir insanın kaçma fırsatı varken korktuğu şeylerin içine düşme ihtimali var mıdır? Buraya kadar söylediklerimizden bunun tam tersini anlamadık mı? Korkulan şeyin kötü olduğunu, kötü olan şeyin ise hiç kimse tarafından istenerek kabul edilmeyeceğini söylemiştik.

359 Bu konuda da herkes hemfikir oldu.

– Prodikos! Hippias! Bu söylenenler doğru olduğuna göre, Protagoras'ın artık en başta söylediği şeyleri ispatlaması gerekir. Erdemin beş bölümünün birbirlerine benzemediği, her birinin farklı şeyler olduğu konusunda söyledikleri değil de daha sonra söylediklerinden bahsediyorum. Şöyle demişti: Belki dört bölüm birbirlerine benzer ama cesaret diğerlerinden çok farklıdır. Hatta bunu iyice anlayabilmem şöyle demişti: "Sokrates! Bazı dinsiz, cahil, hatalı veya ölçüsüz insanlar görebilirsin, ancak bu insanlar arasında da cesur olanlar vardır. Buradan hareketle cesaretin diğerlerinden farklı bir şey olduğunu anlamaz mıyız?" Bunu söylediğinde verdiğin yanıta çok şaşırmıştım, şimdi söylediklerimizden sonra daha da şaşırıyorum. Bu konuşma sırasında cesurlar cüretkâr mıdırlar diye sormuştum. Yanıtında cüretkâr ve cesaretli olduklarını söylemişti. Protagoras bu yanıtı hatırlıyorsun değil mi?
– Hatırlıyorum.
– Peki, cesur insanların içine düştükleri tehlikeler nelerdir? Bunlar ve korkakların içine düştükleri tehlikeler ortak mıdır?
– Hayır.
– Yani farklı tehlikelerdir.
– Evet.
– Cesur insanlar tehlikeye doğru atılırlar, korkaklar ise tehlikeden uzak dururlar değil mi?
– Haklısın Sokrates! Zaten herkes bu konuda hemfikirdir.
– Tamam ama benim sorduğum şey farklı. Cesur insanların içine atıldıkları tehlikeler hakkında merak

ettiğim bir şey var. Bu insanlar gerçekten de tehlikeli işlere mi girerler?

– Daha önceden söylediklerimize göre bu doğru değil.

– Evet, biraz önce söylediklerimiz doğruysa hiç kimse korkunç işlere kalkışmaz. Çünkü daha önce de söylediğimiz gibi kendini kaptırmanın nedeni cahilliktir.

– Evet.

– Yani cesur insanlar da korkaklar da kendilerine göre güvenli olduğuna inandıkları şeye atılıyorlar. Buradan hareketle hepsinin ortak bir şeye kalkıştıklarını söyleyebiliriz.

– Fakat cesur ve korkak insanların birbirlerinden çok farklı şeylere atıldıklarını görüyoruz. Örneğin cesurlar savaşa girmeye meraklıdır, korkaklar ise oradan kaçmaya.

– Peki, savaşa gitmek güzel mi yoksa çirkin mi?

– Güzeldir.

– Tamam, biraz önce güzel olan şeylerin iyi olduklarını söyledik. Bu fikirdeydik değil mi?

– Evet, halen de aynı fikirdeyim.

– Peki, bir savaş güzel ve iyi bir şeyse kimler bundan kaçar? 360

– Korkaklar.

– Güzel ve iyi olan aynı zamanda hoştur da değil mi?

– Evet, bunda da aynı görüşteyiz.

– Şimdi korkak insanlar bu en iyi, en güzel, en hoş şeyi bilerek mi seçmiyorlar?

– Böyle dersek daha önceden söylediğimiz her şeyin aksini iddia etmiş oluruz.

– Cesur insanlar en iyi, en güzel, en hoş şeyi seçiyorlar değil mi?

– Haklısın.
– Cesur insanlar korktukları ya da cüretkâr davrandıkları zaman utanç verici bir şey yapmamışlardır, değil mi?
– Haklısın.
– Eğer cüretkârlıktan utanç duymuyorsak, bu güzeldir değil mi?
– Güzeldir.
– Güzelse de iyidir.
– İyidir.
– Oysa korkak insanlar utanç verici bir korkaklık ve cüretkârlık gösterirler değil mi?
– Evet.
– Pek bu cüretkârlık utanç verici ve kötü bir şey ise, bunu yapmalarının nedeni bilgilerinin eksik olmasıdır ya da cahilliktir değil mi?
– Haklısın.
– Şimdi, korkağa korkak dememizin nedeni korkaklık mıdır cesaret midir?
– Korkaklıktır kesinlikle.
– Neden korkulacağını bilmedikleri için onlara korkak demiştik, değil mi?
– Evet.
– Yani cehaletleri nedeniyle korkaklar.
– Doğru.
– Oysa daha önceden korkak olmalarını sağlayan şeyin korkaklık olduğunu belirtmiştin.
– Evet, böyle söylemiştim.
– Bu durumda korkaklığın korkulacak ve korkulmayacak şeyler hakkındaki bilgisizlik olduğunu söylemeliyiz.
– Evet.
– Cesaret ve korkaklık birbirlerine zıt şeyler değil mi?

– Haklısın.
– Korkulacak ve korkulmayacak şey hakkında bilgi sahibi olmak, böyle bir bilgiye sahip olmamanın zıttıdır, değil mi?
– Evet.
– Bilgisizlik korkaklıktır, değil mi?

Pek gönüllü olmasa da başıyla onayladı.

– Yani korkulacak ve korkulmayacak şeyler hakkındaki bilgi cesarettir, korkulacak ve korkulmayacak şeylerdeki bilgisizliğin de zıttıdır.

Buna bir yanıt veremedi ve sustu. Sonra şöyle dedim: "Ne dersin Protagoras! Sözlerime yanıt vermiyorsun."

– Sen karar ver.
– Tamamdır, fakat son bir sorum daha olacak. Halen çok cahil ama cesur insanlar olduğuna inanıyor musun?
– Sokrates! Belli ki bunu bana söyleterek üstün çıkmak istiyorsun. İstediğini kabul ediyorum. Şu ana kadar söylediklerimizden sonra, daha önce söylediğimin doğru olma ihtimali kalmadı.
– Şunu söylemeliyim ki şu ana dek konuştuğumuz her şey, erdeme ve erdeme bağlı konuların ne olduğunu incelemek içindi. Eğer bu konuyu açıklığa kavuşturursak senin de kabul edeceğin üzere, ana tartışma konumuzu bitirmiş olacağız. Hatırlarsan başlangıçta erdemin öğretilemeyeceği iddiasında bulunmuştum. Tartışmamız sona ermek üzere. Ancak bizimle dalga geçmek isteyenler şöyle diyebilirler: "Protagoras! Sokrates! Ne kadar da

361

garip insanlarsınız. Sokrates! İlk başta erdemin öğretilebilir bir şey olmadığını savunuyordun, şu andaysa doğruluk, ölçülülük ve cesaretin bir bilim olduğunu iddia ederek, aynı zamanda başlangıçta iddia ettiğinin tam aksini söylüyorsun. Bu durumda erdem öğretilebilir bir şey olmuyor mu? Protagoras'ın savunduğu şekilde erdem bir bilim değilse, elbette ki öğretilebilir bir şey değildir. Sokrates'in savunduğu şekilde erdem bir bilimse o zaman nasıl öğretilebilir bir şey olmaz. Protagoras ilk önceleri erdemin öğretilebilir bir şey olduğunu iddia etmişti, oysa şu anda tüm çabasını ilk başta söylediğinin aksini savunmak için harcıyor." Protagoras! Düşüncelerimizin tamamen farklı yönde değişmesi nedeniyle bu konunun açıklığa kavuşmasını çok istiyorum. Bu kadar konuşmadan sonra soru şu: Erdemin özü nedir? Erdem öğretilebilir mi yoksa öğretilemez bir şey mi? Tüm bu konuları tartışmayı çok isterim. Anlattığın hikâyede Epimetheus'un bölüştürmede bizleri [insanları] unutması gibi, burada da bizi şaşırtabilir mi? Bana kalırsa Prometheus, Epimetheus'tan daha üstündür. Bu konuları incelerken de Prometheus'u örnek almaktayım. İleri görüşlülüğü beni etkiliyor ve gelecekteki davranışlarımı şekillendiriyor. Evet, kabul ediyorsan bu konuları birlikte incelemekten büyük keyif alırım.

– Sokrates! Senin bu tartışma azmin bende hayranlık uyandırıyor. Kıskanç olmamayı büyük bir başarı kabul ederim. Öte yandan karşılaştığım insanlar arasında senin diğerlerinden çok daha üstün olduğunu da herkese söylerdim. Günün birinde ismin diğer tüm bilgeler arasında en önlere yazılırsa şaşırmayacağım. Fakat incelememize başka zaman

devam ederiz. Şimdilik yapmam gereken başka işlerim var.

– Tamam zaten benim de başka işlerim vardı. Kallias'ın hatrı için kalmıştım. 362

Bu sözleri söyledikten sonra konuşmamızı sonlandırdık.

KAYNAKÇA

Anderson, H., *The Argument of Plato*, London, 1935.

Annas, J., *An Introduction to Plato's Republic*, Clarendon Press, Oxford, 1988.

Aristoteles, *Metafizik* (çev. A. Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul, 1996.

Arthur, A. W. H., *Merit and Responsibility: A Study in Greek Values*, Chicago, 1975.

Baldwin, C. S., *Ancient Rhetoric and Poetic*, Macmillan, New York, 1924.

Barker, E., *Greek Political Theory*, Methuen, London, 1964.

Barnes, J., *The Presocratic Philosophers*, Routledge and Kegan Paul, London, 1982.

Bluck, R. S., *Plato's Life and Thought*, London, 1949.

Brandwood, L., *A Word Index to Plato*, Leeds, 1976.

Brandwood, L., *The chronology of Plato's dialogues*, Cambridge University Press, Cambridge, 1990.

Bréhier, E., *Histoire de la Philosophie*, vol. 1, *Antiquité et le Moyen-Age*, PUF, Paris, 1983.

Brommer, R., *Eidos et İdea. Étude sémantique et chronologique des œuvres de Platon*, Assen, 1940.

Brun, J., *Platon et L'Académie*, Paris, 1960.

Cevizci, A., *Sokratik Diyaloglarda Yöntem* (yayımlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara, 1984.

Cevizci, A., (der), *Platon Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, cilt 1: İdealar Kuramı, Ankara, 1989.

Cevizci, A., *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, 4. Baskı, Asa Kitabevi, Bursa, 2006.

Coplestone, F., *A History of Western Philosophy*, 5th edit., 1. cilt, Burns Oates and Washbourne Ltd., London, 1966.

Dherbey, G. R., *Les Sophistes*, PUF, Paris, 1985.

Diogenes Laertios, *Ünlü Filozofların Yaşamları ve Öğretileri* (çev. Candan Şentuna), YKY, İstanbul, 2003.

Dodds, E. R., *Plato's Gorgias*, Oxford University Press, Oxford, 1971.

Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun I*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Ocak 1974.

Eflatun, *Büyük Klasikler: Eflatun II*, Hürriyet Yayınları, İstanbul, Ocak 1975.

Eralp, H. V., *Platon I, Hayatı, Eserleri, Sokratik Diyaloglar*, İstanbul, 1953.

Frazer, J. G., *The Growth of Plato's Ideal Theory*, New York, 1930.

Friedlander, P., *An Introduction to Plato* (trans. by H. Meyerhoff), New York, 1958.

Furley, D. J., "Homer", *The Encyclopedia of Philosophy* (ed. by P. Edwards), vol. 4, Macmillan Comp., New York, 1967, ss. 61-63

Gould, T., *The Ancient Quarrel Between Poetry and Philosophy*, Princeton University Press, Princeton, 1990, s. 35.

Görgemanns, H., *Platon*, Heidelberg, 1994.

Griswold, C., "Platon on Rhetoric and Poetry", *The Stanford Encyclopedia of Philosophy* (ed. by E. N. Zatla), http:// plato. stanford.edu archives /fall 2005 / entries.

Grube, M. A., *The Trial and Death of Socrates*, Indianapolis, 1975.

Guthrie, W. K. C., *Socrates*, Cambridge University Press, Cambridge, 1971.

Guthrie, W. K. C., *A History of Greek Philosophy*, vol. IV, *Plato, The Man and His Dialogues: Earlier Period*, Cambridge, Cambridge University Press, 1975.

Güzey, K., "Platon Felsefesinin Toplumsal Kökleri" *Felsefe Dergisi* (1988/1), ss. 11-24.

Hare, R. M., *Plato*, Oxford University Press, Oxford, 1982.

Havelock, E. A., *A Preface to Plato*, Harvard University Press, Cambridge, 1982.

Hintzen, B., *Das Partizip Praesens in Ciceros Reden unter Einbeziehung des Partizip Perfekt der Deponentien*, Münster-New York, 1993.

Irwin, T., *Plato's ethics*, Oxford University Press, New York, 1995.

Jaeger, W., *Paideia: The Ideals of Greek Culture* (trans. by G. Highet), 3 vols., New York, 1934.

Karasan, M., *Eflatun'un Devlet Görüşü*, MEB, İstanbul, 1947.

Kerferd, G., "Hippias", *The Encyclopedia of Philosophy* (ed. P. Edwards), MacMillan Comp., New York, 4th vol., 1967, ss. 5-6.

KÇAK; Klasik Çağ Araştırmaları Kurumu, *Sempozyum II*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1985.

Kraut (ed.), *The Cambridge Companion to Plato*, Cambridge University Press, Cambridge, 1992.

Ledger, G. R., *Re-Counting Plato: A Computer Analysis of Plato*, Oxford University Press, New York, 1990.

Levinson, R. B., *In Defense of Plato*, Cambridge, 1953.

Liddle H. G., – R. Scott, *Greek Lexicon*, Revised Edition by H. Stuart Jones, Oxford, 1973,

Macdowell, D., *The Law in Classical Athens*, Ithaca 1978.

Mansion, S., *Le Jugement d'Existence chez Aristote*, Louvain, 1972.

Maranhao T. (ed.), *The Interpretation of Dialogue*, Chicago University Press, Chicago, 1990.

Martinez, J. A., *A bibliography of writings on Plato*, San Diego, 1978.

Most, G. W., "Hesiod", *Routledge Encyclopedia of Philosophy* (ed. by E. Craig), Routledge, New York, 2000, s. 351.

Most, G. W., "Homer", *Routledge Encyclopedia of Philosophy* (ed. by E. Craig), Routledge, New York, 2000, s. 361.

Murray, P., *Plato on Poetry*, Cambridge University Press, Cambridge, 1996.

Nadaff, R. A., *Exiling the Poets: the Production of Censorship in Plato's* Republic, University of Chicago Press, Chicago, 2002.

Paksüt, F., "Platon'da Ahlak ve Eğitim", *KÇAK* II, ss. 78-93

Peters, P. E., *Grek Felsefesi Terimleri* (çev. H. Hünler), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2004.

Platthy, J., *Plato. A critical Biography*, Santa Clauss, 1990.
Platon, *Œuvres Complètes* (traduction par V. Cousin), Paris, 12 cilt, 1922-40.
Platon, *Yasalar* (çev. C. Şentuna – S. Babür), Ara Yayıncılık, İstanbul, 1988.
Platon, *Sokrates'in Savunması* (çev. A. Cevizci), Sentez Yayınları, Bursa, 2008.
Platon, *Devlet* (çev. S. Eyüboğlu- M. A. Cimcoz), İş Kültür Yayınları, İstanbul, 2010.
Platon, *Mektuplar* (çev. F. Akderin), Say Yayınları, İstanbul, 2010.
Rosen, S., *The Quarrel Between Philosophy and Poetry*, Routledge, Chapman and Hall, New York, 1988.
Ross, D., *Plato's Theory of Ideas*, Oxford University Press, Oxford, 1951.
Santas, G. X., *Socrates: Philosophy in Plato's Early Dialogues*, Routledge and Kegan Paul, London, 1979.
Saunders, T. J., *Introduction to Ion*, Penguin Books, London, 1987.
Shorey, P., *The Unity of Plato's Thought*, Chicago University Press, Chicago, 1903.
Shorey, P., *What Plato Said?*, Chicago University Press, Chicago, 1933.
Stenzel, J., *Plato's Method of Dialectic* (trans. by D. J. Allan), New York, 1973.
Taylor, A. E., *Plato: The Man and His Work*, 7th edit., London, 1971.
Versenyi, L., *Sokratik Hümanizm* (çev. A. Cevizci), 3. Baskı, Sentez Yayınları, Bursa, 2007.
Vlastos, G. *Studies in Grek philosophy*, II. *Socrates, Plato and their tradition* (ed. by D. W. Graham), Princeton, N. J., 1995.
Vogel, C. J. De, *Rethinking Plato and Platonism*, Leiden, 1986.
Wedberg, A., "İdealar Kuramı", *Platon'un Felsefesi Üzerine Araştırmalar*, cilt 1. *İdealar Kuramı* (der. A. Cevizci), Gündoğan Yayınları, Ankara, 1990.
Zeller, E., *Grek Felsefesi Tarihi* (çev. A. Aydoğan), Say Yayınları, İstanbul, 2004.